

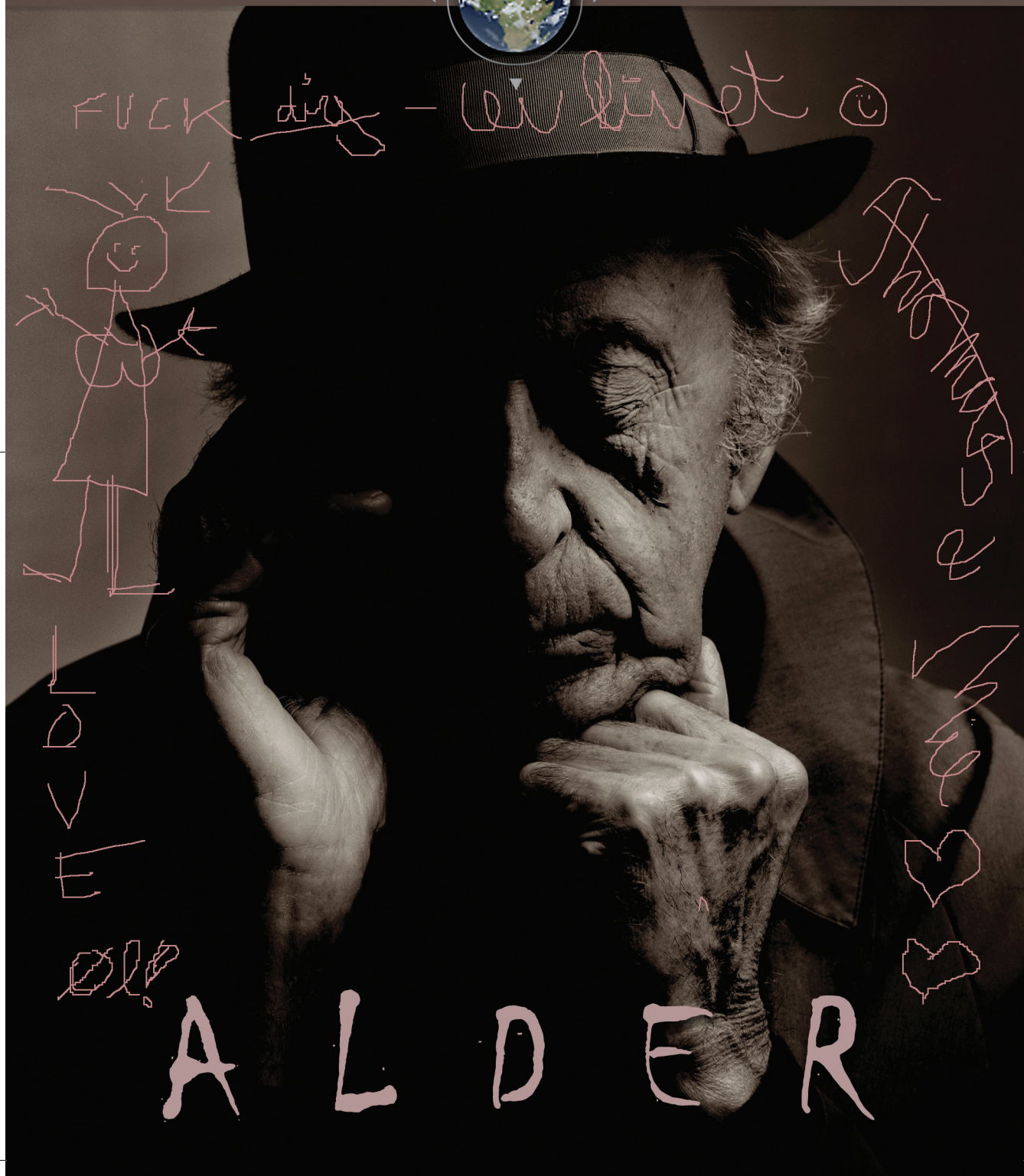
ETNOGRAFISK TIDSSKRIFT

JORDENS FOLK

NR. 3 - NOVEMBER

2006 - 41 ÅRGANG

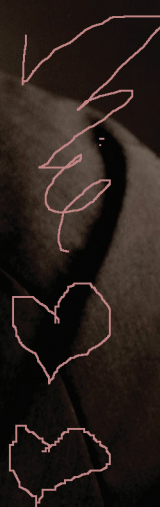

FUCK ~~day~~ - low level @

Justinas e

LOVE

ol!

ALDER

JORDENS FOLK

Jordens Folk er et populærvidenskabeligt etnografisk tidsskrift, der udgives af Dansk Etnografisk Forening og udkommer med fire hæfter årligt. **Jordens Folk** udgives med støtte fra Kulturministeriets bevilling til almenkulturelle tidsskrifter og Aarhus Universitets Forskningsfond.

www.jordensfolk.dk

Ansvarlige for dette nummer

Marie Bræmer, Steffen Dalsgaard, Bjarke Nilesen, Lotte Meinert og gæsteredaktør Caroline Zoffman Jessen.

Ansvarshavende redaktør Maria Louw

Redaktion

Maria Louw, Rasmus Kaae Munch, Lars Højer, Marie Bræmer, Lotte Meinert, Lotte Isager, Bjarke Nielsen, Jakob Krause-Jensen, Steffen Dalsgaard.

Aarhus Universitet, Afdeling for Antropologi og Etnografi, Moesgård, DK-8270 Højbjerg

Årsabonnement

220 kr. (inkl. moms og forsendelse)

Løssalgspris: Under 10 stk. - 60 kr. pr blad.

Over 10 stk. - 40 kr. pr blad

Årsabonnement inklusive medlemskab af Dansk Etnografisk Forening: 350 kr., 250 kr. for rabatmedlemmer.

Årsabonnement indbetales til gironr. 195 1408.

Henvendelse ved køb af numre

Dansk Etnografisk Forenings Sekretariat, ved Linda Hellegaard

Afdeling for Antropologi og Etnografi,

Moesgård, DK-8270 Højbjerg

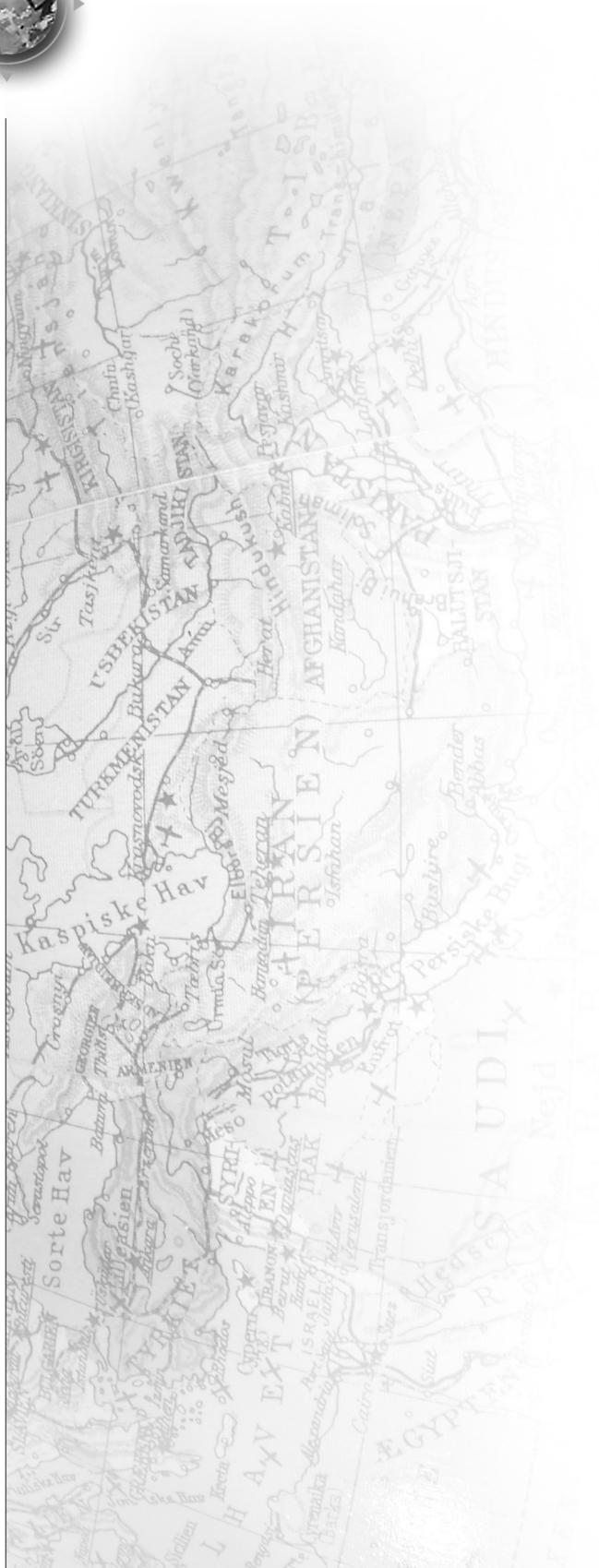
telefon +45 8942 4626.

træffetid onsdag fra 12 - 15

Billedtilrettelæggelse og layout Christina Dahl

Produktion Trøjborg Grafisk

Forsidefoto Fotocollage, C. Dahl

A L D E R

af CAROLINE ZOFFMAN JESSEN OG LOTTE MEINERT

Alder er på den ene side et biologisk og universelt faktum; det er tiden, der skrider kronologisk frem i menneskers kroppe, uafhængigt af vores gøren og laden. Men alder er samtidig et kulturelt og socialt fænomen, der opleves, gøres, kategoriseres, udfordres, forties, forglemmes, manipuleres og bruges politisk på forskellige måder. Det viser artiklerne i dette nummer. Den levede alder knytter sig oftest ikke til år og dage, men til livsfaser - barn, ung, voksen, gammel, eller til status i institutioner - skoleelev, gymnasieelev, universitetsstuderende. Og nogle steder i verden kender folk ikke deres alder i år, fordi det ikke har nogen betydning for det levede liv, og det derfor aldrig er blevet registreret. Men de kender deres status i generationssystemet, og ved hvilke vigtige begivenheder, der fandt sted da de blev født.

De karakteristika, der hører bestemte aldre til varierer fra sted til sted og afhænger i høj grad af den sammenhæng en person med en vis alder sættes i. I mange samfund kobles det at have en bestemt alder med særlige rettigheder og pligter, og måske med statslige ydelser og andre former for privilegier, eller mangel på samme. Når man fylder 1 år, i visse kommuner i Danmark, har man ret til et pasningstilbud, Når man fylder 7 år har man pligt til at modtage undervisning, når man er 15 er man 'buksemyndig', når vi

fylder 18 får vi stemmeret, ret til at optage lån, til at tage kørekort og når vi fylder 67 har vi ret til folkepension. Men rettigheder og deres tilknytning til bestemte aldre er jævnlige til diskussion i de fleste samfund, fordi demografi, moraliteter og andre forhold ændrer sig. I denne del af verden bliver vi i gennemsnit ældre og ældre, i andre dele af verden falder gennemsnitslevetiden drastisk. Disse aldersdemografiske forandringer har betydning for, hvordan rettigheder og pligter kan fordeles. Det har vi fornylig set her i Danmark ifht. efterløn.

Alderens betydning afhænger således af meget andet en kronologisk tid og biologi, og grænserne mellem alderskategorier er ikke entydige: Hvornår, og i hvilken sammenhæng, er man barn, teenager, ung, voksen, senior, ældre og gammel?

Der er varierende kulturelle forestillinger om aldre. I Europa tillægges barndommen ofte en særlig romantisk, skrøbelig og uskyldig kvalitet, voksenlivet forbindes med ansvar og arbejde, mens alderdommen forbindes med statustab. "Man er ikke ældre end man selv føler sig" lyder en dansk talemåde, ud fra hvilken det bliver tydeligt, at det at være gammel ikke er helt så efterstræbelseværdigt, som at være ung - i hvert fald ikke i alle sammenhænge. Danske børn, der siger de er $5\frac{3}{4}$, eller 7 år om sytten dage, udtrykker modsat et ønske om at

lyde så gamle som muligt, alt sammen fordi alderen tillægges betydning.

Aldre er kategorier vi som mennesker navigerer mellem og med, når vi kategoriserer os selv, andre og ikke mindst de, der afviger fra normen, og ikke opfører sig som man kan forvente af et menneske i en 'sådan alder', det være sig positivt eller negativt. Vi bruger kategorierne til at sammenligne eller distancere os fra andre: "Ikke mange 70-årige løber marathonsom jeg", siger den ungdommelige ældre, mens danske teenagere bruger argumentet om, at "det må alle de andre", for at få tilladelse fra forældrene til at deltage i fester og indtage alkohol.

Artiklerne i dette nummer samler sig om aldre: barndom, ungdom og alderdom. Noget tyder på, at antropologer ikke forsker i voksenlivet, når vi undersøger alder. Der er artikler om børnesoldater i Uganda, unge aspiranter til kommunistpartiet og forbrugerverdnen i Vietnam, og om betydningen af og lovgivningen omkring alkohol ifht. unge i Danmark. Og så er der artikler om gamle og ældre danskere, om ældrepolitik, fastsatte aldersgrænser, ventetid og modstand. Til slut vender vi tilbage til diskussionen af biologien med en anmeldelse af den jyske historikers nummer 'biologismer' - om tendensen til at forklare forskellige fænomener ud fra biologi. ■

God læselyst

Flere af børnene kan ikke læse og skrive, men de øver sig alligevel på at skrive bogstaver på teltdugen i sovotellet.

Da jeg første gang mødte Mama Otim tænkte jeg, at hun måtte være meget ældre end mig. Hun virkede så voksen, fordi hun havde tre børn, havde været gift i otte år og lignede en moden kvinde. Jeg selv var en ung etnografistuderende uden mand og børn, og var rejst på feltarbejde i det nordlige Uganda. Med mine 27 år og status af studerende følte jeg mig stadig ung på den ikke helt voksne måde. Det viste sig, at

jeg var to år ældre end Mama Otim. Det viste sig også, at alder er en fleksibel størrelse i Uganda, og at overgangen fra barn til voksen også dér afhænger af andre ting end kronologisk alder. I det Mama Otim havde været gift, havde børn, og havde haft en stor husholdning i sin mands landsby, ville i enhver anden ugandisk sammenhæng have placeret hende i en voksen-kategori med det samme. Ifølge FN's standarder og

Ugandas egen nationale lovgivning ville alene det, at hun var over 18 år være nok. Men med Mama Otim var det anderledes. Hendes mand var den berygtede oprørsleder Joseph Kony, der havde kæmpet i bushen i tyve år. Hans landsby var en lejr i det sydlige Sudan, hvorfra han ledede krigen, og hvor Mama Otim havde levet femten år af sit liv, siden hun som 10-årig var blevet bortført fra sit hjem. Hun var nu

KAMPEN OM BARNDOMMEN

Det har været almindelig praksis for oprørsbevægelsen i det nordlige Uganda at bortføre folk til at arbejde og kæmpe for sig. Igennem tyve år har Herrens Modstandshær ført en væbnet bushkrig mod Ugandas regering, og i løbet af den tid har op imod tyve tusinde mennesker, børn som voksne, været bortført. Mange af dem er stadig i bushen, men mange er også kommet tilbage. Når de kommer tilbage, bliver de mødt af et helt system af lokale og internationale ngo'er og donorer, som specialiserer sig i at rehabilitere og reintegrere tidligere 'børnesoldater', 'sexslaver' og 'traumeofre' i dette område. Kategorierne ligger klar til at blive udfyldt af de hjemvendte, og dominerende forestillinger om barndom og alder spiller en stor rolle i den proces.

af CECILIE JUEL LANKEN

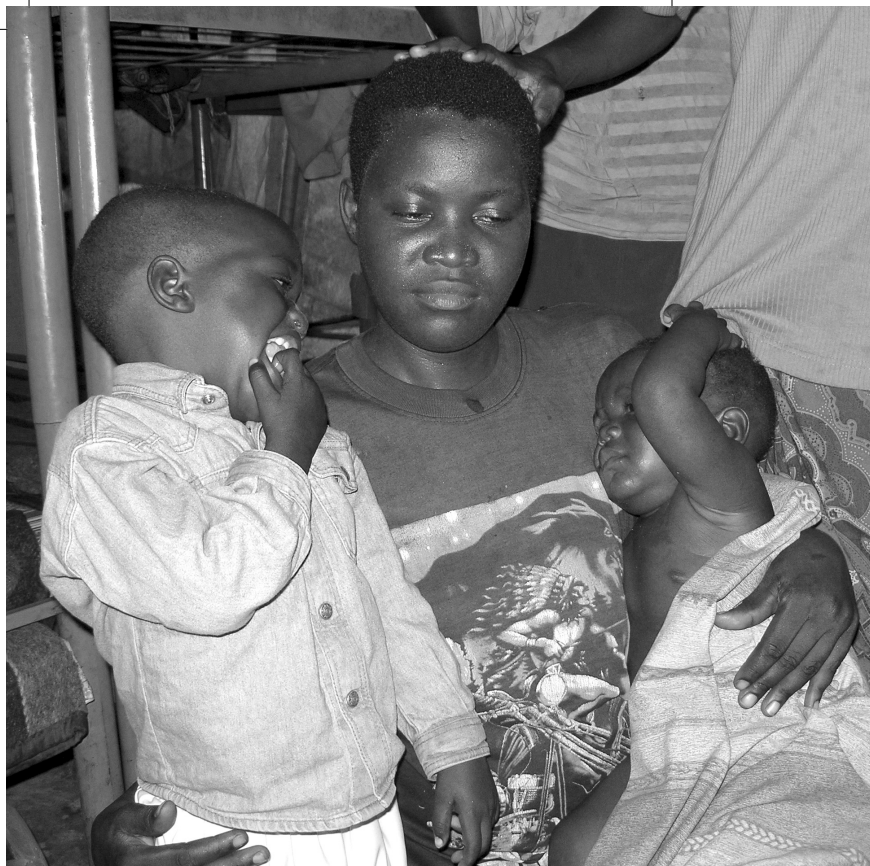
kommet tilbage efter at være blevet fanget af det ugandiske militær, og efterhånden gik det op for mig (og også hende selv) at hun af det internationale rehabiliteringsnetværk blev tildelt en ny identitet - som et barn på 25 år.

Da jeg mødte hende første gang, var hun lige ankommet til rehabiliteringscenteret for tidligere børnesoldater i Gulu by. Flere af kvinderne havde mødt hende med stor jubel, da hun kom, og

nu sad de rundt omkring hende og spurgte hende ud om, hvad der var sket i bushen, siden de sidst havde set hinanden. Pladsen, som vi sad på, var omgivet af mure, og børn i alle aldre løb omkring og legede, forberedte mad eller havde andre praktiske gøremål. De var alle 'tidligere bortførte børn', som var kommet tilbage, enten ved at flygte eller, som Mama Otim, ved at blive fanget af Ugandas militær.

At miste barndommen

Børn, der har været soldater, eller på anden måde har været associeret med væbnede styrker og krig, har vundet en enorm opmærksomhed i international presse og i donorlande verden over. I det nordlige Uganda er et væld af NGO'er blomstret op i kølvandet på konflikten, og en stor del af dem arbejder med børn på den ene eller anden måde. Rehabiliteringscenteret, som Mama

Mama Otim med to af de børn, hun har født i bushen, mens hun har været gift med oprørslederen.

Otim boede på, er dansk-støttet gennem Red Barnet. Det baserer sig på den tanke, at børnene, som har været bortført og tilbragt tid i bushen, har mistet deres barndom, at de er ofre for en voksen krig, der har frarøvet dem den tid, der skulle have været legende og sorgløs. Derfor er rehabiliteringsprogrammet bygget op omkring en intention om at give børnene deres tabte barndom tilbage. Når de ankommer til centret, får de at vide, at intet af alt det onde, de har gjort og set, er deres skyld. At de nu kan glemme fortiden og ikke længere bekymre sig. De får lov til at lege, spille fodbold, synge og tegne, og de får at vide, at de er tilgivet for alt.

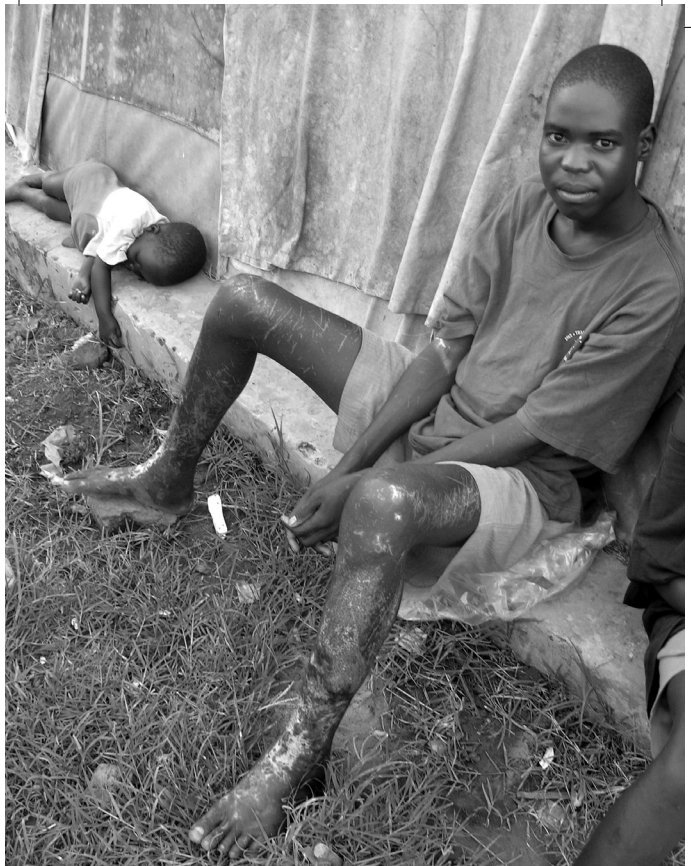
Det uskyldige barn

Dette baserer sig på en bestemt holdning til, hvad barndom er. Det er ikke bare et livsstadie defineret ved kronologisk alder, men en speciel kategori af mennesker med særlige træk og kvaliteter. Dette syn har rødder i en vestlig kulturhistorisk kontekst, 'barnet' opfattes som naturligt, pre-kulturelt og dermed universelt. 'Barnet' (og dermed alle børn) opfattes per definition som uskyldigt, sårbart og afhængigt og som noget, der skal 'reddes' i en verden skabt og dikteret af voksne. Den ideelle barndom er et trygt og ubekymret sted, en sidste hellig station før syndefaldet. Og der findes ingen mere alarmerende el-

ler virkningsfulde billeder i vesten end børn, der er blevet frarøvet deres barndom. På den måde er kategorier opstået, som vækker særlige tanker og følelser i vestlige lande, og som mange organisationer derfor benytter. 'Børnesoldater' er en af dem. 'Gadebørn', 'børneprostituerede' og 'børnearbejdere' er andre. Men betydningerne af disse kategorier forbliver vage, når de i flæng overføres til enhver situation eller sociokulturel kontekst rundt om i verden. Uganda er et eksempel på et sted, hvor barndommen ikke tillægges den samme betydning, som de vestligt inspirerede rehabiliteringsprogrammer lægger op til. I den nordlige del af landet, hvor der er

Sovetelt på rehabiliteringscenteret

De nytilkomne til centeret har ofte mange sår på benene efter at have gået lange afstande i det hårde græs i bushen.

krig, er der tilmed mange politiske og moralske ting på spil, som gør, at det er relevant at se på, hvordan kategorieme konstrueres, hvem der gør det, og hvorfor. Et studie af alderskategorier og den kontekst, de fødes i, kan således være med til at åbne et vindue til, hvad der egentlig er på spil for de tidligere bortførte personer i alle aldre og med meget forskelligartede oplevelser, når de kommer tilbage fra bushen i Uganda.

Barndom i Uganda

Børn har meget stor værdi i Uganda. At have mange børn betragtes som en rigdom, og børnenes overlevelse er af stor vigtig-

hed for familien. Men barndommen bliver ikke af den grund betragtet som et livsstadie, der har en særlig værdi i sig selv eller som en tilstand, man stræber eller længes efter. Børn forberedes på voksenlivet gennem hele deres opvækst. Man giver dem ansvar for yngre søskende meget tidligt, og de hjælper til med det daglige arbejde, hvor arbejdsmængden ideelt set tilpasses deres størrelse og kræfter. Overgangen fra barn til voksen defineres ikke kun af, hvor mange år man har levet, men er snarere noget, der forhandles mellem individer i familien og samfundet. Her har det betydning, hvilken position man har i familien og søskendeflokken, hvad man

har af muligheder, og om man handler i henhold til de muligheder. Hvis en kvinde bliver gift og begynder at få børn, betragtes hun som voksen, og hun flytter væk for at bo hos mandens familie. Drengene skal blive boende på familiens jord, og de er derfor nødt til at gøre noget konkret, som at bygge et hus og flytte ind i det, for at markere overgangen. Klassifikationerne afhænger således mere af, hvad man gør, og hvad man udretter, end af, hvorvidt man er 15 eller 25 år gammel. Hvis andre anerkender en som voksen for det, man udretter, så er man voksen. Jo 'ældre' man bliver - jo mere man handler og udfylder voksen-kategorien - des

Eftermiddagsstemning i drengeteltet.

mere respekteret bliver man som person. Jo yngre, man er, des mere ydmyg og lærevillig forventes man at være. Dette afspejler det fundamentale aldershierarki i Uganda, som er et bærende og strukturerende princip i alt socialt liv. Især de ældre tillægges en meget høj status, og selvom børn har en høj værdi i familien, har de ikke status i et aldershierarki. Dette har betydning i den proces, det er at rehabiliterer de tidligere bortførte børn ud fra idéen om at 'give dem barndommen tilbage'.

'Barnemødre'

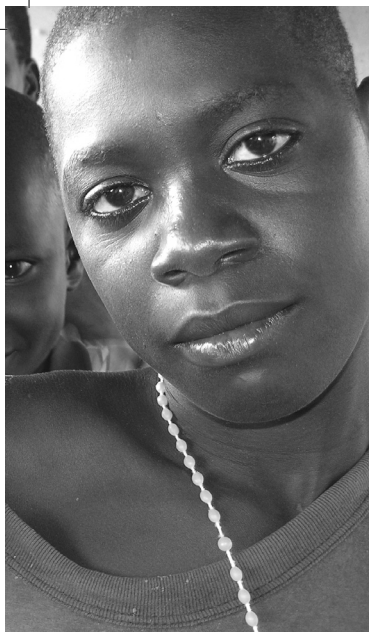
Mama Otim har udrettet mange ting, der kvalificerer hende til at blive kategoriseret som voksen. Hun har opnået en høj status i bushen som kone, mor og som leder af et stort hushold. Da det ugandiske militær af Sudan fik lov til at indlede en kraftig offensiv mod lejrene, blev oprørerne spredt, og Mama Otim løb væk

med sine børn og blev fanget af militæret. Hun blev bragt til rehabiliteringscenteret, der ellers kun modtager børn under 18 år, men hvor hun nyder de samme privilegier ved at gå ind under kategorien 'barnemoder'. Definitionen på en barnemoder er en kvinde, der har født et barn, før hun er fyldt 18 år. Det er endnu et eksempel på en klassifikation skabt i en vestlig kontekst, der indikerer, at barndommen er gået tabt. Som konsekvens er en barnemoder altså et barn, som selv får et barn, og det er derfor også noget, der udløser donorpenge fra vesten. Det paradoksale ved dette er, at barnemødre ikke er noget fænomen, der specielt er afledt af konflikten. Tværtimod, i hele Uganda har det ofte været normen, at unge kvinder bliver gift og får børn, når de er under 18 år. Men Mama Otim er sammen med en hel masse andre kvinder og unge piger kommet tilbage til en kontekst, hvor

kategorien 'barnemoder' har fået en særlig strategisk betydning i kraft af situationen. I krigens skygge er barndommen blevet en position, som udløser ressourcer og hjælp fra ngo'er og donorer, hvad enten det er som 'barnesoldat', 'barnemoder' eller andre af de dominerende kategorier, der bruges i det nordlige Uganda. Ngo'erne lever af at hjælpe og redde børn, og mange mennesker lever således også af at udfylde kategorien. På den måde kan de hjemvendte bruge kategorierne til deres fordel, og de lærer at fortælle deres livshistorier indenfor denne ramme.

Det er dog ikke kun i forhold til organisationernes kategorier, at Mama Otim er et barn igen. Da hun blev bortført, var hun kun 10 år gammel, og familiens opfattelse af hende er, at hun derfor ikke har gennemført en normal modningsproces. Bortførelsen opfattes som en brat afbrydelse af denne pro-

Udsyn over rehabiliteringscenteret og karrusellen, som Red Barnet har skænket de tidligere bortførte børn.

ces, der normalt vist sker indenfor rammerne af en opdragende familie. Der er en tendens til, at man ikke omtaler bushen som andet end et voldeligt og destruktivt sted, hvor personlig udvikling ikke sker. Årene derude ses som værende gået tabt. Som på rehabiliteringscenteret opfordrer man også fra familiernes side børnene til at lægge tiden i bushen bag sig, til at glemme den og til at genlære de normer, der gør sig gældende derhjemme. Alle 'normale' voksne, familiære såvel som institutionelle, vejleder og guider således de hjemvendte i en resocialiseringsproces, hvori der ligger en implicit forståelse af, at de tilbagevendte må 'tilbage til barndommen' for at blive opdraget forfra.

Historien om krigen

Blandt alle de aktører, som deltager i at fortælle historien om krigen i Uganda - ngo'er, politikere, journalister - lokale såvel som in-

ternationale - ser det ud til, at der er skabt en form for fælles forståelse og accept af at betragte de tidligere bortførte som børn, hvad enten de er børn eller voksne ifølge lokale og internationale aldersskel. Der er materielle fordele ved at promovere krigen som en 'børnekrig', men der er også moralske fordele, når man har en politik, der går ud på at give alle tidligere bortførte personer amnesti og ingen retsforfølgelse.

Bagved denne forståelse ligger der også en anden fælles historie, som er den, der oftest bliver fortalt og genfortalt om bushen og oprørerne. At de kæmper en voldelig og meningsløs krig i bushen uden at have nogen som helst reel politisk agenda. Denne historie er ikke forkert, men den er ikke den eneste. Følger man, som jeg har gjort, de tidligere bortførte igennem længere tid i forskellige sammenhænge og situationer, begynder der at dukke andre bille-

der op. Ikke som modsætning til den officielle version af historien, men snarere som små tilføjelser, som, hvis man graver lidt dybere og lytter lidt mere opmærksomt, viser et mere nuanceret billede af livet i bushen. Et billede, som ikke finder rum for fortælling i ret mange sammenhænge. Men som er der. Historier om venskaber skabt i bushen. Om gode øjeblikke og små personlige sejre. Om accepten af reglerne og et begyndende ønske om at blive anerkendt og være med til at vinde krigen mod et uretfærdigt styre. Om alt det, der foregik, når oprørerne ikke lige var i kamp, stjal mad fra lokalbefolkningen eller angreb køretøjer på vejene. Og om fascinationen af oprørslederen og hans kamp mod en uretfærdig marginalisering af den nordlige del af landet. De historier er der ofte hverken politisk eller moralsk rum for at fortælle, og de bliver derfor ikke tillagt nogen

vægt i historien om, hvem oprørerne egentlig er, og hvad de kæmper for.

Hjemme igen

Rigtig mange af dem, der har været bortført, er med tiden kommet tilbage på den ene eller anden måde. En stor del af dem har valgt at flygte fra livet i bushen, som ofte er hårdt, farligt og meget forskelligt fra livet derhjemme. De fleste har savnet deres familier og har haft drømmen om at vende hjem med sig hele tiden. Selvom der er forskellige oplevelser af både bortførelsen og livet i bushen, ånder mange således lettet op, når de når rehabiliteringscenteret og bliver genforenet med deres familier. Centeret såvel som andre organisationer har gode intentioner, når de arbejder med at rehabilitere og reintegrere de tidligere bortførte børn i en ånd, som anerkender, at mennesker bortført og tvunget til bestemte handlinger, ikke kan kaldes skyldige. Og centeret skaber et væsentligt liminalt pusterum for de hjemvendte, hvor især de børn, der kun har været i bushen i kort tid, har stor glæde af centerets rammer. At argumentere imod idéen om de hjemvendtes ret til barnlig uskyld og tilgivelse er problematisk og unødvendigt, og det er heller ikke intentionen med denne artikel. Den er snarere et forsøg på at vise, at historien ikke ender der for dem alle. For mange flere hjemvendte end oftest antaget, er det ikke slut med en lykkelig hjemkomst og genforening, og der er en hel del problemer, som kan vise sig i tiden derefter.

For Mama Otim har hjemkomsten medført et betydeligt tab af

status. Hun er blevet indplaceret under kategorien 'barn', og dermed anerkendes hun ikke som et handlekraftigt og voksent menneske. Alt hvad hun har foretaget sig i bushen, valg, hun har taget og ting, hun har lært, forventes at blive slettet i den fortælling, der skabes nu, og hun forventes at starte forfra med at tage ved lære af 'de voksne' på centeret og i familien. På samme måde er det med alle de andre hjemvendte uden skelen til, hvad de har oplevet. Barndommen er en gave, som de får af rehabiliteringscenteret, og i familien er den en form for påbud om at være ydmyg og lærevillig i forhold til de 'ældre', som har levet længere i det normale samfund.

Som det er nu, må børnene, når de kommer tilbage, lære at fortælle den rigtige historie. Men hvad betyder dette egentlig, og hvad er konsekvensen af, at der er en masse historier, som ikke bliver fortalt åbent? For det første er der en hel del menneskelige ressourcer, som går tabt ved ikke at anerkende de hjemvendtes til lærte erfaringer. Man glemmer, at de, der vender tilbage, er overleverne, som ikke har kunnet klare sig uden en høj grad af manøverdugtighed og tilpasning til omskændighederne. For det andet er der også en vis fare forbundet med det statustab, som opleves. Det får uvægerligt nogle til at gå rundt med den lille tvivl, om livet kunne have været bedre, hvis de var blevet derude eller hvis de en dag tog derud igen. De tanker har jeg hørt udtrykt mange gange, og mit indtryk er, at netop den tvivl ikke tages alvorligt i et rehabiliteringsprogram, som fokuserer på at genskabe et trygt og ubekym-

ret barndomsland for de hjemvendte. Må man ikke snarere omdefinere barndomsbegrebet, så det også indbefatter en anerkendelse af, at selv uforskyldte bortførte personer ender med at leve i en form for dagligdag i bushen, hvor udvikling ikke er standset, men netop finder sted, og hvor barndom ikke er mistet, men tager nye former?

Studiet af alderskategorier og måder at bruge dem på i det nordlige Uganda viser, er at der er mange forskelligartede interesser og baggrunde på spil i udformningen af dem. Alder og personlig udvikling defineres i sociale og kulturelle kontekster, og som sådan er det centralt for antropologisk analyse ikke bare at undersøge kategorierne, deres praktiske klassifikationer og deres betydning lokalt, men også at tage højde for, at de forskellige måder at anskue det på kan stå i modsætning til og være i konflikt med hinanden i bestemte situationer.

Mulig fred

Kort efter min afrejse fra Uganda hørte jeg, at Mama Otim med sine børn havde forsøgt at vende tilbage til bushen. Hun havde pakket sine ting og arrangeret en eskorte af kollaboratører, og hun begav sig af sted vel vidende, at hendes valg aldrig ville vinde nogen forståelse i den verden, hun var ved at forlade. Hverken ngo'er, rehabiliteringscentre, familie eller naboer ville overhovedet have et sprog, der kunne forklare den beslutning, hun tog, som andet end meningsløs. Siden jeg rejste, har tre ud af otte hovedinformanter i mit studie krydset grænsen tilbage til oprørernes verden, enten ved fysisk at flygte

eller ved at blive involveret i en eller anden form for kollaboratørarbejde. Disse 'tilbagefaldne' bliver meget sjældent nævnt i den dominerende historie om krigen, og de passer dårligt ind i alle fortællingerne om bortførte børn, der skal reddes. For dem alle tre har deres tilbagevenden primært handlet om status, og det var tydeligt, at de savnede at blive set som andet end - som en af dem udtrykte det - nogen, "der ingenting ved og ingenting kan".

I det nordlige Uganda er en ny situation muligvis nært forestående, da Joseph Kony og den ugandiske regering netop har underskrevet en aftale om våbenhvile. Hvis dette betyder en demobilisering af oprørerne, vil der komme rigtig mange mennesker ud af bushen, små såvel som store, unge såvel som gamle, og det bliver en stor udfordring for mange aktører i området at rehabilitere og reintegrere alle disse forskellige typer tilbage ind i de lokale samfund. Selvom der skulle komme en form for varig politisk fred eller enighed, er der stadig en potentiel konflikt indlagt i det begrænsede antal kategorier, der er til rådighed for de tidligere bortførte, når de kommer tilbage. Ud af det store og værdifulde arbejde, som bliver gjort for at hjælpe menneskene i det nordlige Uganda, kan indsatsen således stadig gøres bedre, hvis man erkender, at nogle af de problemer, der opstår for børn, unge og voksne i årene efter deres hjemkomst, ikke altid kun har baggrund i deres tid i bushen, men også i tiden derefter og også indlagt i de velvillige strukturer, som møder dem. ■

Lilly fødte sin dreng i bushen, hvorefter hun blev væk fra sin gruppe og meldte sig til det ugandiske militær.

Forslag til videre læsning:

Finnström, Sverker (2003). *Living with Bad Surroundings. War and Existential Uncertainty in Acholi-land, Northern Uganda*. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in Cultural Anthropology 35. Uppsala.

Mawson, Andrew (2004). *Children, Impunity and Justice: Some Dilemmas from Northern Uganda*. In: *Children and Youth on the Front Line*. (Eds.) Jo Boyden & Joanna de Berry. Berghahn Books. New York. Oxford.

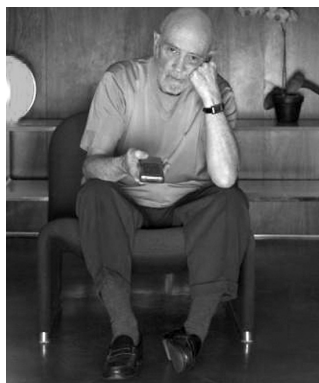
CECILIE JUEL LANKEN ER ETNOGRAFI-STUDERENDE PÅ MOESGAARD, AARHUS UNIVERSITET. HUN HAR LAVET FELTARBEJDE OM BORTFØRELSE, HJEMKOMST OG HISTORIEFORTÆLLING I DET NORDLIGE UGANDA I 2005.

fotos, Cecilie Juel Lanken

ET GODT LIV

Hvorvidt svarer dagens ældrepolitik til befolkningens forestillinger og ønsker om et godt liv? Politisk fastsatte aldersgrænser er med til at fremme den tankegang, at livet nødvendigvis må ændre sig med alderen. Men måske kan man slet ikke tale om et godt liv som gammel, men derimod om et godt liv i livet.

af MARIE KONGE NIELSEN

Den fælles fortælling om et godt liv som gammel

Hvilke forestillinger og holdninger har vi til at være og til at blive gammel? Hvilke ønsker og forventninger har vi til det gode liv som gammel? Dette gives der svar på i denne artikel, som bygger på en kvalitativ undersøgelse blandt udvalgte danskere i alderen 19-99 år.

En af pointerne er, at de færreste synes, livet skal ændre sig, fordi de ældes. Det gode i det hidtidige liv skal fortsætte ind i fremtiden. Alderdommen kan derfor ikke ses løsrevet fra vores tidligere liv.

Vi ved, at vi fremover kommer til at leve længere og at andelen af ældre vil vokse. Kan vi tænke nye måder, hvorpå kommende ældre kan bruge deres evner, erfaringer

og visdom? Er det muligt at forestille sig en kultur, hvor alle aldre har værdi?

En kvinde på 30 år besvarer spørgsmålet om sine egne forventninger til et godt liv som gammel på følgende måde:

"Ja, men hvis jeg selv skulle bestemme, hvordan jeg skulle have det som ældre, så skulle jeg være en af de her aktive ældre, der ikke havde brug for så meget hjælp og kunne klare mig selv. Jeg skulle have sparet op til alderdommen, så jeg også kunne være aktiv så længe som muligt. Jeg har heller ikke lyst til at være hverken en byrde eller belastning for samfundet. Jeg vil da også helst klare mig selv så meget, som jeg kan".

Kvindens udtalelse indeholder flere af de centrale værdier, der ligger bag vores forestillinger om

SOM GAMMEL

det gode liv som gammel.

Der er især et begreb, som går igen hos de interviewede danskere, nemlig begrebet aktiv. En aktiv alderdom står som indbegrebet af en vellykket aldring. At være aktiv skal forstås såvel konkret som i mere overført betydning; at være i gang, at være i bevægelse. At trække sig tilbage, dase dagen lang og blot at være står ikke centralt i den fælles fortælling. Forestillingen om det stille leben, der nærmest helt er gået i stå, fordi man er blevet ældre, eksisterer derfor som et skræmmebillede.

Som den ovenfor citerede kvinde ligeledes giver udtryk for, forbindes et godt liv som gammel også med værdier som uafhængighed og autonomi. At kunne forblive uafhængig betyder, at

man ikke er nødsaget til at bede andre, hverken det offentlige eller familien, om hjælp. At være selvhjulpnen og at kunne klare sig selv på alle måder fremstår derfor som idealet. Der er heller ingen, der ønsker at opgive at kunne bestemme over eget liv.

Et andet tema, som hyppigt blev anslået blandt de adspurgte, var ønsket om at bevare sin værdighed og fortsat nyde respekt fra sine medmennesker. At de interviewede i det hele taget nævner respekt og værdighed i denne sammenhæng, kan ikke ses løsrevet fra, at man netop ikke tager disse værdier som en selvfølge i alderdommen.

En anden gennemgående værdi er forestillingen om, at man har tætte bånd i familien. Det fremstår som attraktivt, hvis der er hyppig

kontakt til børn, børnebørn og eventuelle oldebørn. Selvom drømmen også kan vedrøre andre former for fællesskaber er drømmen fortsat, at det især er med de nære slægtninge, man har den tætte kontakt.

Den sidste af de generelle værdier, som fremhæves som afgørende for en positiv forventning til alderdommen, er frihed. Der eksisterer en stærk forestilling om, at man på sine gamle dage, hvor man ikke længere er tilknyttet arbejdsmarkedet, opnår at få sin egen tid. At børnene som regel også er fløjet fra reden på dette tidspunkt, er med til at forstærke denne forestilling.

Hvorfor forbindes det gode liv som gammel med at være aktiv?

Det var tankevækkende så ofte ordet aktiv gik igen i næsten alle samtalerne, hvorfor jeg satte

mig for at forklare dette mønster. En del af forklaringen skal findes i vor tids fokus på kroppen som en afgørende identitetsmarkør for den enkelte. At kunne fremvise en spændstig og veltrænet krop som ung, voksen og i særdeleshed som aldrende, er i sig selv statusgivende.

I dag betragtes kroppen ikke længere som en produktions- eller arbejdskrop, men snarere som en forbrugs- eller fritidskrop. Vi kan forme kroppen livet igennem og ikke mindst, kan vi mindske forfaldet, blot vi følger forskrifterne om et aktivt liv. At vi så samtidig lever i en kultur, som ikke er synderlig karrig med at fremvise billeder af veltrænede, unge og mere eller mindre afklædte kroppe, er kun med til at forstærke dette fokus. Fysisk aktivitet er i høj grad blevet tidens løsen og er med til at cementere den opfattelse, at er man ikke i bevægelse, i gang, i stavgang eller i løb, udsætter man sig selv for overvægt med deraf følgende risiko for hjerte-kar-sygdomme eller gammelmandssukkersyge.

At være i sving og ikke spilde sin tid er væsentlige værdier for de fleste af os. At være uden for arbejdsmarkedet betyder for de fleste at være henvist til offentlig forsørgelse. Så yder man ikke til samfundet. Det skaber risiko for at blive behandlet som et umyndigt og usynligt menneske. Vores fokus på aktivitet hænger også sammen med den protestantiske arbejdsetik, som har udviklet sig i Vesten sideløbende med det kapitalistiske samfunds udvikling.

Bag vores tanker og ønsker om et godt liv som gammel ligger forestillingen om, at når mennesket bliver ældre begynder det uundgåe-

ligt at gå ned ad bakke. Hvad der her er på tale er forfaldstanken eller en sygeliggørelse af alderdommen.

Samtidig relaterer dette også til den måde, vi i vores del af verden har kronologiseret livsløbet. Vi har udviklet en model, hvor der er fire faser i livet: barndom (skole), ungdom (uddannelse), voksenliv (arbejde) og alderdom (pensionering). Det er hovedsageligt i voksenalderen, at man yder til samfundet. Når man yder betragtes man som et respektabelt medlem af samfundet. Når man er ældre, nyder man, og det er ikke forbundet med status, jævnfør ovenstående. Nærmest som en reaktion på denne grundforestilling, i vores kultur, bliver en aktiv alderdom en måde at signalere, at man fortsat nyder anelse.

I virkeligheden nærer vi en frygt for alderdommen, som vi derfor gør alt for at fortrænge. Den "evige ungdom" står som ideal i et samfund, der forherliger og dyrker ungdommen, mens alderdommen knyttes til tab af status, indflydelse, værdi som menneske og manglen på social kontakt. Drømmen i den fælles fortælling om alderdommen er derfor den ungdommelige aktive ældre ubegrænset af vedkommendes fysiske alder.

Under den fælles fortælling om det gode liv som gammel ligger der en modfortælling, som afspejler det, som enten ikke siges, eller som siges indirekte i løbet af interviewene. Det gode livs negation er derfor: at være en byrde for samfundet, at være afhængig af andre, at være passiv, at mærke kroppens forfald og blive ramt af sygdom, at være ensom, at mangle respekt fra omgivelserne, at blive umyndig-

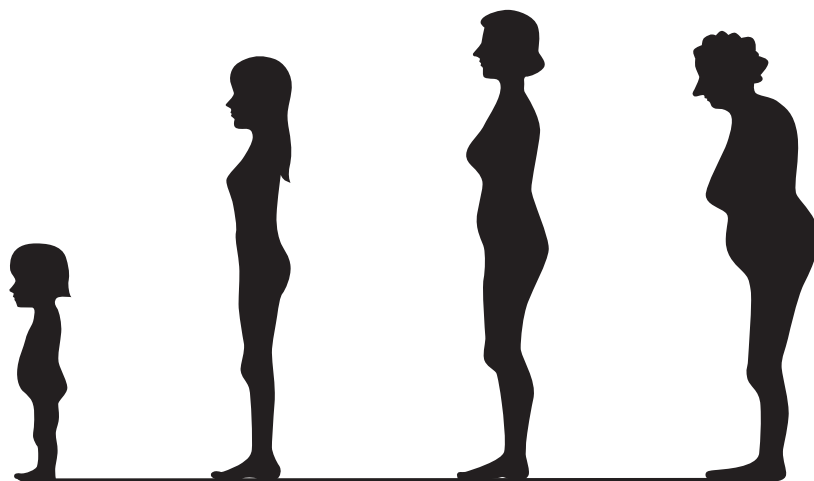
gjort, at miste identitet ved institutionalisering og sidst, at stå ved gravens rand. Negationen er, at miste "sig selv".

Derfor bruger vi heller ikke ordet gammel. Det er negativt ladet, så vi taler i stedet om ældre, seniorer og unge ældre. Det er da også svært at finde ud af, hvornår man kan bruge ordet gammel, dels fordi vi næsten umærkeligt lægger år til år, dels fordi synet på alderen ændres med alderen og grundlæggende, fordi alder ikke er en absolut, men en relativ størrelse.

Et godt liv som gammel i forhold til alder

Selvom den 30-årige kvindes forestillinger - som indledte dette bidrag - repræsenterer en del af den almene fortælling om et godt liv som gammel, er hun på sin vis ikke repræsentativ for sin alder. Faktisk er hun, i interviewet som helhed betragtet, bemærkelsesværdig reflekteret. I hendes liv har kontakten til mormoren været en væsentlig del af hendes livserfaring og spejling, og derfor har hun lettere ved at forholde sig til fænomenet alder og livet som kommende ældre. Mere generelt har de yngste medvirkende i undersøgelsen ikke gjort sig særlige konkrete tanker om, hvad senlivet skal indeholde. De forholder sig ikke til alderdommen, fordi den synes at ligge lysår forude. Er man i 20'erne synes livet stadig uendeligt. Her er man optaget af den nære fremtid og emner, som uddannelse, kommende arbejde, kærester og så videre.

At de yngste medvirkende i undersøgelsen ikke har gjort sig mange reflekterede forestillinger om alderdommen som livsfase fremgår af den følgende kommentar fra en

De fire livsfaser.

ynge kvinde i begyndelsen af 20'erne:

"Jeg har sådan en idé om, at når jeg bliver gammel, så vil jeg ud og lave noget gymnastik og sådan noget, så man ikke får knogleskørhed og hoftebrud og alle de der ting, de får de gamle. Så det er planen". Citatet gengiver en ganske ureflekteret fremstilling af forfaldstanken.

Fra 40-års alderen begynder de interviewede i højere grad at være bevidste om, at livet ikke varer evigt. Fra dette årti rettes opmærksomheden for eksempel mod, hvordan man begynder at foretage økonomiske investeringer til sin alderdom. Imidlertid er det først især i slutningen af 50'erne, at emnet bliver særdeles nærværende i den forstand, at man - ikke mindst grundet politisk fastsatte aldersgrænser - nu skal tage stilling til, hvordan livet som efterlønsmodtager eller pensionist skal forme sig.

De mennesker, som ud fra deres fysiske alder vil få andre grupperinger i samfundet til at henregne dem til kategorien ældre, lever deres liv som ældre. Nok er tidshorisonten ikke mere så lang og døden, måske for nogle, en daglig

tankemæssig følgesvend, men ikke desto mindre er det ikke et mønster blandt de ældre medvirkende i undersøgelsen, at alderen i sig selv udgør et problem. Den er et vilkår. Tankevækkende er, at de ældste medvirkende ikke bruger begrebet aktiv, men i stedet taler om vigtigheden af at "holde sig i gang" og udvise disciplin.

For de ældste er friheden, grundet de reducerede forpligtelser og krav, et forhold, der fremhæves som positivt. Med alderen kommer uvilkårligt tab, såsom tab af ægtefælle og tab af fysisk formåen, men alligevel er en god alderdom, at man, i så høj grad som det kan lade sig gøre, kan fortsætte med det, som man tidligere fandt glæde ved i livet. Har man mulighed for det, er livet fortsat værd at leve, - ligegyldigt, hvor gammel man er blevet.

Det burde hermed fremgå, at det er af stor betydning for ønskerne til et godt liv som gammel, hvor man aldersmæssigt befinder sig i sit liv. Hvis man beder mennesker om at forestille sig en livsfase, som ligger langt ude i fremtiden, vil der være god grund til at formode, at

det vil være en vanskelig øvelse. Der er derimod fokus på de faser, man er i, eller som er nært forestående og jo yngre man er, jo sværere er det at forestille sig sin egen alderdom.

Hvis man ser på ønskerne i forhold til de interviewedes alder kan man tale om et dobbeltperspektiv. På den ene side forholder det sig på den måde, at ens syn på ens egen alder ændrer sig parallelt med alderen. På den anden side skal den enkeltes subjektive og relative opfattelse af sin egen alder også sammenholdes med samfundets ændrede holdninger til alder.

Sidstnævnte kommer tydeligt frem i en 58-åriges mands holdning til alder og til at blive ældre:

"Jeg hører til de mennesker, som aldrig nogensinde har været bange for: "Dengang jeg blev tredive, der synes jeg, det var skrækkeligt". "Da jeg blev fyrrer var jeg ved at gå i coma", og "Da jeg blev halvtreds, da var man nærmest ved at stå med det ene ben i ...." Jeg har aldrig sådan spekuleret på alder i den sammenhæng. Jeg synes, hver alder har sin charme. Man gør de ting, man kan, i de forskellige aldre.

Selvfølgelig kan jeg mærke på mig selv, og også min krop, at der er nogle ting, der ikke fungerer så godt for øjeblikket. Det sætter da selvfølgelig nogle begrænsninger for nogle ting, som jeg egentlig godt ville have gjort mere af, men sådan er det. Men altså det med alderen, der betyder ikke noget for mig. Forstår du, hvad jeg mener?"

I forlængelse af dette citat udtaler en jævnaldrende mand om samfundets ændrede syn på alder:

"Jeg tror, at der er en opfattelse af, at man ikke sætter folk i en bås, fordi man er ældre. Ældre mennesker i dag er jo ikke, hvad ældre mennesker var for bare 20 år siden. Det er både åndeligt, fysisk osv. Så jeg tror ikke, at fordi man er 60 år, så hører man til den kategori, at man er ældre. Jeg tror, at det er en meget mere flydende grænse".

Generelt i materialet eksisterer den opfattelse, at ældre mennesker ikke er gamle eller ældre i dag. Der er sket meget med ældrerollen eller rollerne i løbet af den tid, som de medvirkende formår at rejse tilbage i. I dag synes de ældre langt hen ad vejen at blive karakteriseret som ungdommelige ældre, og alder fremstår som en langt mere relativ og flydende størrelse. Denne samfundsudvikling har bevirket, at nogle taler om en generel bevægelse mod en uformel uni-alder-måde at leve sit liv på.

Ønskernes afhængighed af fortællingen

For livsløbsforskningen, som denne artikel er inspireret af, er det en grundantagelse, at den livsbane, som den enkelte har gennemløbet har afgørende betydning for det "jeg", der udtaler sig på interviewtidspunktet. Når vi ser på den

enkeltes selvfrestilling og vedkommendes beskrivelse af sit livsløb i et sammenhængende perspektiv, bliver det tydeligt, at alderdommen genspejler muligheder, begrænsninger og valg over mange år. Derfor er det illusorisk at se på det gode liv som gammel løsrevet fra livet i det lange løb. Samtidig står det også klart, at det konkrete interviewtidspunkt, bestemmer det "før", der ligger til grund for den enkeltes udsagn. Vi kan ikke vide, hvad den interviewede fremover vil opleve i sit liv, og denne ukendte verden kan meget vel have afgørende betydning for ønsker og drømme vedrørende fremtiden. Den, vi bliver som midaldrende, ældre og gammel, er en spejling af vort liv og af den sociale og kulturelle kontekst, som vi er vokset op i og fortsat lever i. Hvis vi på den måde er opmærksomme på den enkelte, bliver vi også mere opmærksomme på, hvornår vi kom ind i livet eller med andre ord, hvilken historisk tid vi er socialiseret i.

Livsløbsforskning beskæftiger sig med, at vi udvikler os og ændrer os over tid. Derfor bliver tiden det centrale, ligegyldigt om det er en kort eller lang periode af livet, der studeres. Et livsløb består af faser. Selve overgangene kan være betydningsfulde overgange, som ofte er ritualiserede både åbenlyst og ikke åbenlyst. Det er rollerne, faserne, hændelserne og overgangene, der danner mønstrene i vores liv, som livsløbsforskeren Kirsten Thorsen påpeger.

En af de væsentligste konklusioner fra undersøgelsen er, at de interviewede danskere ikke tænker eller anser sig selv løsrevet fra det liv, de lever. De ønsker og drømme, som folk giver udtryk for, er rodfastet i det liv, de har levet og

den kultur og historie, de er en del af og vedvarende er med til at skabe.

Derfor er det også en pointe, at det man har kunnet lide i sit liv hidtil, vil man gerne skal fortsætte i fremtiden. De interviewede tænker ikke i utopier eller visioner. Er man tilfreds med tilværelsen her og nu, ønsker man, at det gode liv videreføres i alderdommen. Derfor handler det ikke om et godt liv i alderdommen, men snarere om et godt liv i livet.

Afslutning

I det levede liv tænker vi sjældent livet som opdelt i faser, men vi ældes umærkeligt dag for dag som regel uden at problematisere, at vi er blevet en dag ældre. Den ene dag glider forbi efter den anden. Månederne og årene griber ind i hinanden som foldede hænder, som forfatteren Kirsten Thorup skriver det i sin roman Ingenmandsland. I sig selv er alderen ikke et forhold, den enkelte gør til genstand for refleksion eller til et problemfelt.

Undersøgelsen har også været optaget af spørgsmålet om, hvorvidt der er overensstemmelse mellem politikernes værdier og de værdier, som hører den fælles samfundsfortælling om den vellykkede alderdom til. Også politikerne, såvel lands- som kommunalpolitikkerne, fremhæver værdier som aktivitet, selvstændig beslutningsret, værdighed og respekt, frihed samt gode og nære familierelationer.

Alligevel svarer befolkningens forestillinger om et godt liv som gammel ikke til dagens ældrepolitik. Grunden er, at politisk fastsatte aldersgrænser er med til at fremme samfundets forventning om, at livet nødvendigvis skal ændre sig med

alderen. Det kan synes forkert, hvis en sådan politisk fastsat alderskronologi er med til at problematisere, at man ældes. Der skabes på den måde for stor afvigelse mellem individets subjektive og samfundets generelle opfattelse.

De skabeloner, der omkranser vores værdier, er hele tiden under udvikling. Som det er fremgået, spiller den fysiske alder en mindre rolle i dag. Alderen lægger ikke begrænsninger på os på samme måde. Vi kan så at sige alt, så længe vi ikke bliver svækkede mentalt eller fysisk. Vi behøver ikke ændre os, fordi vi fejrer vores 65 års fødselsdag. Imidlertid er vi omgivet af en social struktur, der gør, at de fleste af os er nødt til at forholde os til det faktum, at vi bliver ældre. Efterlønsordningen, folkepensionsordningen, rabatarrangementer, forskellige tilskud til dem, som er fyldt 65 år, udbud fra kommunen om særlige arrangementer og så videre, er alle med til at fremme den forestilling, at man nu tilhører en bestemt gruppe i samfundet, som deler skæbne, interesser og smag, økonomisk formåen og værdier alene begrundet i en fælles fysisk alder. Politisk fastsatte aldersgrænser kan være med til at fremme den negative "alderisme", der betyder, at fordi man har nået en bestemt alder, så forventes det også, at ens adfærd følger et homogent mønster eller at man begynder at se på sig selv på en bestemt måde.

De politisk fastsatte aldersgrænser og den dermed følgende sociale struktur er med til at fasttømre en tankegang, som deler livet op i kunstige faser og placerer os alle i bestemte kategorier. Det passer dårligt med en af de centrale pointer i denne artikel. Befolk-

ningens og for så vidt også politikernes forestillinger om ældretilværelsen ligger i forlængelse af forestillingerne om livet i al almindelighed. Og vi ser ikke livet som opdelt i faser, men snarere som et sammenhængende hele.

Mennesker i dagens Danmark ønsker ikke at "være gamle". Hvorfor skal de så fortsat tvinges ind i en kategori af "gamle", der i og for sig trækker den modsatte vej?

Aldersgrænser og en tankegang, der generaliserer aldersgrupperes egenskaber, hviler på et grundlag, som ikke stemmer overens med dagens individualiserede og pluralistiske samfund.

Der er i dag tale om et langt mere mangesidigt billede, som afspejler værdipluralismen og vore forskellige livsløb.

Men der er dog et dilemma. Dette dilemma består i, at rettigheder og privilegier for kategorien "ældre" kan risikere at ryge ud med badevandet. Samtidig skal det derfor fremhæves, at det er ganske problemløst at have den ungdommelige ældre som ideal, så længe man hverken er syg eller svækket og har behov for hjælp. Ikke desto mindre ville en indgående drøftelse af aldersgrænser og dilemmaet være et kærkomment og modigt bidrag ikke mindst på den landspolitiske scene. Kunne man så i denne diskussion sætte mennesket i centrum frem for økonomien og ved samme lejlighed eliminere al tale om "ældrebombe" ville endnu mere være vundet. ■

Artiklen bygger på bogen "Et godt liv som gammel", som er baseret på en interviewundersøgelse blandt udvalgte danskere i alderen 19-99 år, aldringsforskere og markante bidragydere til debatten om alder, socialpo-

litiske ordførere i Folketinget og repræsentanter for Kommunernes Landsforening. Undersøgelsens hovedrindende har været at belyse forskellige danskeres holdninger til at være gammel og til at blive gammel. Et andet, og nært sammenvævet ærinde, har været forestillinger og tanker om det gode liv som gammel.

Læs mere i:

Blaakilde, A.L. (2004), "Løber tiden fra Kronos? Om kronologiseringens betydning for forestillinger om alder". I: Tidsskrift for Kulturforskning. 3. 1: 67-85.

Nielsen, M.K. (2006), "Et godt liv som gammel", som kan downloades på www.aeldreforum.dk eller www.servicestyrelsen.dk

Povlsen, J. & Hoff, M. (2004), "Krop, Sundhed og Alderdom". I: Swane, C.E., Blaakilde, A.L. og Amstrup, K.(red.): Gerontologi. Livet som gammel, Munksgaard: 243-264.

Thorsen, K. (2005), "Et livsløbsperspektiv på aldring". I: Nordisk Psykologi, 57 (1): 64-85.

Thorup, K. (2003), Ingenmandsland, Gyldendal.

MARIE KONGE NIELSEN, PH.D. ET MAG. ART, HAR VÆRET ANSAT SOM ADJUNKT VED INSTITUT FOR STATSKUNDSKAB, SYDDANSK UNIVERSITET (2003-2006). HUN ER ANTROPOLOG OG HAR TIDLIGERE ARBEJDET MED SOCIALISERING, UDDANNELSE OG GENERATIONSFORSKNING I TAIWAN OG KINA.

illustration, C. Dahl

AT DRIKKE OG FESTE

Artiklen ser på, hvordan danske unges udbredte og intense alkohol- og festpraksis fungerer som et vigtigt element i at definere ungdomsidentitet. Ved at drikke og feste på specielle måder gør man sin alder. Data i artiklen bygger på feltarbejde og interviews blandt tre 9. klasser i en mindre jysk by.

af **TORSTEN KOLIND**

Årgangsfest for 9. klasser i Lilleby forsamlingshus

Klokken er 19. Stemningen er en smule tam. Der er lyst i lokalet, ingen musik og for få elever til at fylde lokalet op. Nogle sidder i baren, andre går lidt omkring og en gruppe piger slår sig ned i det fjerneste hjørne, længst væk fra forældrene, der holder til omkring baren og i køkkenet. De fleste er gået i gang med deres første øl eller Breezer. En af de frivillige forældre, der står i baren, fortæller, at hun lige har fundet ud af, at der er fri bar. Hendes søn har ellers fået fire øl med hjemmefra, "så nu har han da rigeligt", siger hun.

Flere elever ankommer. Rasmus har slukket for noget af lyset, så der nu er en dæmpet hyggebelysning. Der er kommet gang i et øl-

spil nede i hjørnet. Den flaskehalssens peger på skal bunde sin drink. Halsen peger på Mathias, og han begynder at drikke sin øl, mens de andre taktfast hepper på ham: "Bunde, bunde, bunde!". Mathias bunder, og de andre hujer og klapper. Camilla ryster lidt på hovedet, men griner. Hun sidder lidt derfra sammen med nogle andre piger.

Nogle af pigerne begynder at fortælle 'fulde-historier'. Om at drikke sig fuld inden man kommer til Stedet (et sodavandsdiskotek), og lade som om man ikke er fuld, så man bliver lukket ind af vagterne. Julie og Emma fortæller om engang på Stedet, hvor Julie var "helt vildt stiv og ikke fattede en skid", men Emma "passede på hende". De griner af historierne.

Julie har ligesom de andre piger Breezers med, spædet op med vodka. Sara har 5 Breezers med, men hun bor lige overfor forsamlingshuset, så hun kan bare hente noget mere, siger hun.

Kl. er lidt over 20 og der begynder at komme gang i festen. Der er kommet musik på og nogle få elever danser. Nikolai ser allerede ud til at være beruset. Han danser rundt på dansegulvet med blandt andre Cecilie og ser ud til at have problemer med balancen. Amalie sidder ved et bord og synger højt. Ida kender sangen og synger (råber) med. Det er en sang, de har lært på en spejderlejr. Amalie virker temmelig fuld allerede. Der er efterhånden en del aktivitet: en konstant trafik gennem salen af elever, fra toiletterne til baren til

SIG UNG

Fest livet bæres ind i skolelivet.

køkkenet og udenfor. Frem og tilbage. Nogle sidder ned et kort øjeblik, andre danser en halv dans, mange af drengene går på en skør måde, hopper, springer, råber; frem og tilbage. Stemningen er høj, og flere af eleverne er ved at være berusede.

Emma og Simone drikker Galliano blandet med æblejuice. De synes det smager hæsligt. På bordet står en efterladt Breezer. Emma tager den: "hvisses er desses?", smager og sender den videre til Simone. Det smager dem heller ikke, og de konstaterer, at den er ret stærk, sikkert blandet op med Vodka. Julie, Rikke og Signe har været i gang med en rød spritusch. De har skrevet "jeg elsker sex" og lignende i panden, på armene og brystet af hinanden. På

Julies bryst har én af pigerne tegnet en ejakulerende penis. De er i højt humør, griner og pjatter og hviner.

Kl. er 22.00. Nogle af de unge er ved at være lidt 'trætte', de har sikkert drukket for meget. Og et par stykker har lagt sig ned på bænken langs væggene. Imens Amalie ligger ned, løber nogle ud og henter en tusch for at skrive på hende. Hun får sig sat op, men der er ikke meget liv i hende. Stemningen er lidt mat og det virker som om, at festen er ved at gå død.

Signe og Julie går udenfor. Julie er ret fuld og utilpas. Hun lægger sig ned på bænken og ryster af kulde. Hun har kun en lille top på, men nægter at gå ind igen. Hun ligger med hovedet i Signes skød,

og Signe forsøger at varme hende, ved at lægge sig indover Julie, samtidig med at hun forsøger at få Julie til at gå med ind igen. Oliver forsøger også at overtale Julie, men hun vil ikke ind: "kan I ikke fatte det, jeg skal bare ligge her i to minutter!" Hun råber ad dem, mens hun ryster af kulde.

Jeppe er meget påvirket og har drukket over 10 genstande (ifølge Magnus). Men holder sig på benene, selvom han er ved at være lidt træt.

Kl. er 23.30, der er ved at komme gang i festen igen. Det er som om eleverne, har fået deres anden luft. Magnus drikker i aften, selvom han har sagt, at han vil vente, indtil han bliver 16. Han har fødselsdag om 10 dage, og der kommer ikke lige nogen lejlighed

til at drikke derefter, så han er gået på kompromis.

Michael virker fuld og glad. Han bliver som en af de få ved med at drikke gennem hele aftenen, men går ikke 'kold' (som han plejer). Han drikker udelukkende øl til festen, men han og nogle andre har på et tidspunkt været ovre hos Victor, der bor lige i nærheden, for at få et par shots.

Der er nogle få elever, der bliver dårlige. En noget bleg Joachim vælter ud på toilettet. Victors far råber: "Ikke i håndvasken for fanden! Er du klar over, hvor svært det er at få rensat sådan en vandlås!" Joachim kaster op i håndvasken og bliver derefter eskorteret ud i køkkenet af en af de voksne. Her bliver han sat på en stol med en balje foran, mens de voksne ringer efter hans forældre. Joachims far ryster på hovedet, men har alligevel et lille smil på læben og siger: "De unge vil drikke og feste og det er jo helt normalt - sådan var vi jo også selv, da vi var unge. Det er bedre, at de gør det her, hvor vi kan holde øje med dem og sørge for, at der ikke sker noget. At et par stykker af dem bliver dårlige, det er hvad der sker. De skal jo have lov til at gøre deres egne erfaringer".

Resten af festen forløber stille og roligt. Der er 10-15 elever, der danser. Resten hænger rundt omkring. Mia er træt, hun venter bare på at festen stopper, så hun kan komme hjem i seng. Kl. 02 stopper musikken. Mie vader rundt uden sko. Hun skal følges med Astrid, men de ved ikke, hvordan de kommer hjem. Freja siger, at de kan køre med hende. David virker lidt usikker på bene- ne, har et lidt fraværende udtryk i

ansigtet. Hans mor er kommet og holder udenfor. Hun råber utålmodigt til ham: "Kom så David! - Skal du kaste op?" David dasker let slingrende hen til hende og den ventende bil uden at sige noget.

At gøre sin alder

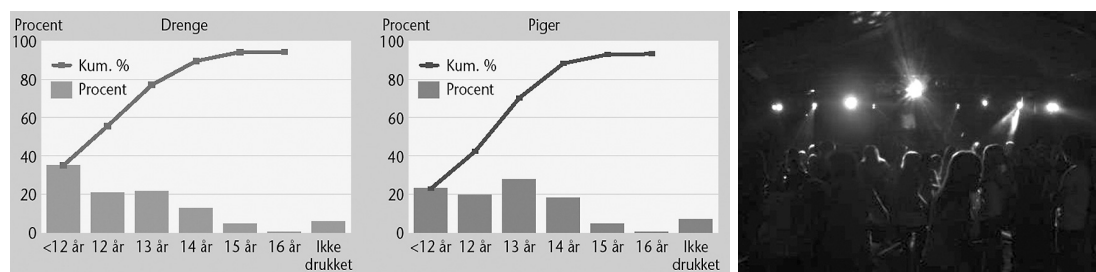
Beskrivelsen er fra en årgangsfest for en gruppe elever i starten af 9. klasse bosat i en mindre jysk by. Som man kan læse, er det at drikke sig fuld eller forholde sig til alkohol på den ene eller den anden måde et meget centralt aspekt ved festen. Det er som om den synlige og mere eller mindre iscenesatte beruselse er omdrejningspunktet for elevernes forhold til sig selv og hinanden. Umiddelbart kan man spørge sig, hvad en sådan fest og elevernes fokusering på beruselse har med alder at gøre. Faktisk ret meget. I Danmark er der en tydelig sammenhæng mellem det at begynde at feste og drikke alkohol, og så det at være ung, eller rettere det at blive identificeret med og identificere sig selv med ungdom. Festlivet og alkoholforbruget signalerer mere end noget andet barnets indstigning til ungdommens verden. Min pointe er for at sætte det på spidsen, at alder ikke er noget man er, men noget man gør. Dette kan naturligvis virke som en underlig påstand. For at forstå den bedre kan man skille mellem tre forskellige måder at anskue alder på.

For det første er der den biologiske model, hvor alder knyttes direkte til kronologi. Her menes alder, at have en direkte sammenhæng med de antal år man har levet. En ekstern objektiv måleen-

hed - kronologisk tid - bruges til at bestemme alder. Problemet med denne type forståelse er, at det kan være vanskeligt, hvis ikke umuligt at fastlægge en kategori som ungdom. For eksempel er der mange teenagere, der ikke oplever ungdommen som en klar adskilt fase kendetegnet ved ubekymret nydelse (som den ofte forbindes med) grundet svære økonomiske eller sociale forhold, der placerer voksenansvar på deres skuldre ganske tidligt. Heller ikke objektive kriterier er uproblematisk. Nogle steder vil man fx mene, at 10-11årige er unge, andre steder vil 30-40 årige blive inkluderet. Endvidere eksisterer ungdom som kategori ikke alle steder eller til alle tider. Man kan datere opkomsten af en ungdomsidentitet i USA og Europa til omkring 1900- tallet med fremvæksten af psykologien. Specielt tilskrives den amerikanske psykolog G. Stanley Hall ofte æren for at have 'opdaget' ungdommen.

Netop psykologien repræsenterer en anden optik gennem hvilken ungdom er blevet anskuet. Her bliver ungdommen primært anset som en forberedelsestid for voksenlivet. Ungdomslivet forbindes ofte med problemer og kriser som den enkelte skal igennem for at blive voksen. Ser man på ungdomsforskning skinner dette igen. Denne har meget tit et fokus på problemer såsom vold, stoffer, graviditet i en ung alder, og så videre. Ungdomslivet anskues som en proces, der danner rammen om endnu ikke færdiggjorte mennesker. Ungdommen er på den måde ikke noget i sig selv, men det man vil kalde en liminal fase eller overgangsfase

Alkoholdebut for drenge og piger. Histogram hvor procentandel, der debuterede, er vist i et års aldersgrupper sammen med en kurve med de kumulerede procenter (kum%).

Kilde: Sabroe, Svend og Kirsten Fonager (2004): Unges erfaringer med rusmidler. I 2003 og udviklingen siden 1995. FADL's forlag, København.

mellem barndommen (det uskyldrene, men også magtesløse) og voksenlivet. Denne type teoretisering ser man for eksempel tydeligt i nutidig tænkning omkring det postmoderne samfund. Denne samfundsform menes at præsentere den enkelte for store udfordringer i forhold til at skabe identitet i en tid uden faste holdepunkter. Dette gælder specielt for ungdommen, der er overladt til sig selv i forhold til at udfylde indholdet i en voksenidentitet. Problemet med den psykologiske tilgang er, at personer, der teoretiseres som tilhørende ungdommen, ikke ses som fuldt værdige, handlende individer, men derimod som endnu ikke fuldbårte mennesker, skabt i lyset af voksensamfundets socialisering.

Derfor ser jeg en tredje model som mere anvendelig. Én der netop har fokus på, hvordan mennesker (unge eller voksne) gør alder. Her ser man på de forventninger, der eksisterer til forskellige aldersgrupperinger og samtidig de måder mennesker søger at leve op

til, distancere sig fra, eller delvist forandre disse handlingsforventninger. I denne optik er unge lig med personer, der handler. De er ikke blot inkompetente aktører, der undergår en indledende fase til at kunne leve voksenlivet. Blandt andet er unge i lige så stor grad som voksne i stand til at socialisere sig selv. Derfor, når de unge fra årgangsfesten i eksemplet ovenfor drikker sig meget fulde, kaster op, skriver med tusch på kroppen, og taler meget om at drikke, så er det ikke fordi de ikke mestrer alkohol og festens endelige form, det er (lige så meget) fordi de ønsker at signalere identitet overfor hinanden. De ønsker at vise hinanden, at de ikke længere er børn, men unge. Og en af de vigtige måder man viser (gør) ungdomsidentitet i Danmark er ved at drikke alkohol, være eksperimenterende, tage risici, og overskride grænser. Ikke fordi denne type handlinger er en del af en naturlig og nødvendig psykologisk udvikling, men netop fordi det er denne type handlinger, der asso-

cieres med den kulturelle kategori vi kalder ungdom. Vi forventer, at de unge er vilde, bryder grænser, drikker (for) meget, fester vildt. Så når de unge udfører denne type handlinger er det en måde at signalere overfor hinanden og omverdenen, at de mestrer ungdommens kulturelle fordringer.

Alkohol og ungdomsidentitet

Lad mig se lidt mere på disse forventninger og de måder unge forholder sig til dem på. Det vil sige, hvordan de ikke er, men gør ungdom. En af de specielle ting ved den måde danske unge praktiserer ungdom på, er alkoholens og festens centrale betydning.

Ifølge den tilbagevendende ESPAD-undersøgelse, The European Schools Project on Alcohol and other drugs, der sammenligner alkohol og stofforbrug blandt europæiske 15-16 årige, har danske unge europarekord i alkoholforbrug. 50% af danske 9. klasses elever har således drukket alkohol 20 gange eller mere det sidste år. Til sammenligning har 36% af de

Partyfreak.dk dokumenterer autentisk fest- og alkoholpraksis.

unge i England og 32% af de unge i Grækenland, drukket lige så hyppigt, hvilket er de to lande, der ligger lige efter Danmark. Endvidere har danske unge deres alkoholdebut tidligere end unge fra andre lande. Således har 42% været fulde inden de fylder 14 år, og 39% har været fulde 10 gange eller mere inden for det sidste år, mens gennemsnittet for de lande, der er udvalgt i ESPAD-undersøgelsen er henholdsvis 19% og 12%. Ikke alene drikker de danske unge tidligt, tit og meget, måden de drikker på skiller sig også ud. Det at feste, skeje ud, være en 'festabe', vise tydelige tegn på beruselse, samt fjerne sig fra forældrenes kontrol og hermed fremvise tegn på selvstændighed er vigtige dele af danske unges alkoholpraksis.

Som beretningen fra årgangsfesten viste, er det vigtigt for de unge at drikke og ikke mindst vise overfor hinanden at de drikker, selv om flere faktisk ikke kan lide smagen af det de drikker. Det er ligeledes vigtigt at fortælle hinanden om drikkeepisoder. Indtagelse af alkohol og det at have været fuld anses som indstigningen til ungdommens verden. For eksempel har det at kaste op som følge af fuldskab ingen negative konnotationer blandt de 9. klasses elever vi studerede. Tværtimod kan det ses som en autentisk handling,

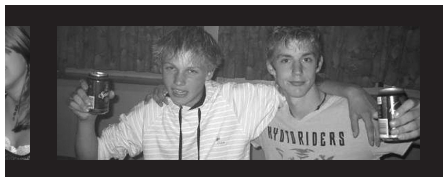
der viser, at man gør sin alder rigtigt. Som kontrast misbilliger de fleste unge dem, der blot spiller fulde. Dem, der fx drikker en eller to øl og bagefter dingler rundt og lader som om de er fulde. En del unge var ret markante i deres for-dømmelse af denne type adfærd.

Et andet eksempel på det ud-skejende festlivs centrale betydning i danske unges liv er Internetsiden 'partyfreak.dk', hvor en række unge har set det som deres mission at tage rundt til ungdomsfester og tage billeder af festdeltagerne og lægge dem ud på nettet. Det er ikke billedernes fototekniske kvalitet, der springer i øjnene. Snarere virker det som om, at billederne tjener som en slags dokumentation for festens og den enkeltes deltagers autenticitet. Det vil sige, billederne dokumenterer, at den enkelte levede op til de fordringer, der er til unge i Danmark om hvordan man praktiserer ungdomsidentitet. Nemlig drikke, skeje ud og feste i aldershomogene grupper. Som der står på hjemmesiden: "...lad venligst være med at rykke i/sparke til os, hvis du vil have os til at tage et billede. Det resulterer bare i at I bliver fotograferet til sidst. Vi skal nok nå jer alle sammen".

De unges festliv fortsætter ofte over i skolelivet. Om mandagen er et af de vigtigste samtaleemner de fester eller små-fester man har

været til, hvem der blev for fulde, hvem der drak meget, hvem der kastede op, eller hvem der opførte sig på skøre måder. Og om torsdagen og fredagen foregår der i skoletiden (og fritiden) en vigtig og intens kommunikation mellem de unge for at arrangere nye små-fester, hvor man kan samles og eventuelt drikke alkohol væk fra forældrenes blik. I forlængelse heraf er Den Blå Bog som vores 9. klasses unge har skrevet ret sigende. Alkohol, fester, og tåbelige handlinger når man har været beruset er således vigtige omdrejningspunkter når de unge skal beskrive hinanden. Mads' største bommert er, at han "Har en tendens til at smide sin mobil væk når han er stiv". Og Lenes tre ønsker på en øde ø er: "Gymnastikmåtte, flaske vodka, en lækker fyr". Endelig er en af de faste kategorier i Den Blå Bog "Ens yndlingsdrik", hvor der næsten altid er angivet alkoholholdige drikke.

Sammenligner man med unge fra andre lande, vil man se at alkohol og fester ofte spiller en anden og mindre rolle i de unges praktisering af ungdomsidentitet. Alkoholforbruget er for eksempel mere ritualiseret. Det vil sige det foregår til bestemte højtidere og indtages i mindre mængde på forholdsvis fastlagte måder. Alkohol kan primært være forbundet med indtagelse af måltider, eller funge-

rer som en ernæringskilde eller som medicin. Forstyrrende social adfærd tolereres ofte ikke. Endvidere er det langt fra i alle lande at unges alkoholforbrug er så adskilt fra voksnes som i Danmark. Ingen af de unge vi har interviewet kunne således forestille sig at drikke, endsige drikke sig fulde med deres forældre (eller for den sags skyld vice versa). De unges drikke- og festpraksis er i Danmark helt adskilt fra voksenverdenen. Hvis forældre spiller en rolle er det som kontrollanter eller som dem, der arrangerer de unges fester og alkoholindtag.

Ritualiseret afprøvning

Set i lyset af, at vi lever i en tid, hvor mange traditionelle overgangsritualer er væk eller har mistet deres styrke, kan man anskue de unges alkohol og festpraksis som et ritual. Et ritual, der markerer overgangen fra barn- til ungdomslivet. Hvis man anskuer det fra denne vinkel, er det dog vigtigt at være opmærksom på, at der er tale om et ritual uden egentlig ceremonimester. Der er ingen, ud over de ikke initierede unge, der styrer slagets gang. Det er ganske enkelt op til den enkelte selv at afprøve alkoholens virkning og udvikle en passende festpraksis. Men man kunne også vende det om og sige, at det netop er afprøvnings univers, der er ritualets

grundsten. Det er netop det man på engelsk kalder *trial and error*, der styrer de unges fest- og alkoholpraksis. Til dels fordi der ikke er forældre, der vil indvie de unge i, hvordan man drikker og fester, og til dels fordi det fra forældre og den ældre generations side forventes, at den unge selv skal og bør eksperimentere med det at drikke og det at være en 'festabe'. Forestillingen som mange forældre giver udtryk for er simpelthen, at den unge selv skal have prøvet 'det' på egen krop for at vide hvad 'det' er. Derfor er der heller ingen af forældrene fra Lilleby, der anså det som problematisk, at deres unge undertiden kastede op, fordi de var blevet alkoholforgiftet, eller skejdede ud på måder, der ikke ville blive anset som acceptable måder at praktisere voksenlivet på. Tværtimod. Som forældrene i eksemplet fra årgangsfesten ovenfor sagde: "De unge vil drikke og feste og det er jo helt normalt - sådan var vi jo også selv, da vi var unge... At et par stykker af dem bliver dårlige, det er hvad der sker. De skal jo have lov til at gøre deres egne erfaringer". Endvidere var de få forældre, som havde børn, der i slutningen af 9. klasse endnu ikke havde været fulde eller som kun havde deltaget i få fester, direkte bekymrede. De var bekymrede for om deres børn blev holdt uden for, eller bekymrede for om deres børn skulle udvikle sig til nogle kedelige unge, der blot sad derhjemme og ikke festede sammen med de andre.

De unges ungdomspraksis i relation til alkohol og fester sker således ikke i et vakuum. Tværtimod er der klare samfundsmæssige forventninger om at børn i aldersho-

mogene grupper skal afprøve og udleve alkoholens og festens univers for derved at skabe sig selv som unge. ■

Forslag til videre læsning:

Griffin, Christine (1993): *Representations of Youth. The Study of Youth and Adolescence in Britain and America*. Polity press. Cambridge
Gundelach, Peter & Margaretha Järvinen (2006): *Unge, Fester og alkohol*. Akademisk Forlag. København
Sabroe, Svend og Kirsten Fonager (2004): *Unge erfaringer med rusmidler. I 2003 og udviklingen siden 1995*. FADL's forlag. København.

Dataindsamlingen er lavet sammen med etnografistuderende Anne Østergaard. Jeg takker hende for hendes gode etnografiske feltobservationer.

Alle navnene i artiklen er opdigtede, dette for at sikre de unge anonymitet, blandt andet i forhold til deres forældre.

TORSTEN KOLIND, PH.D. I ETNOGRAFI. ANSAT SOM ADJUNKT VED CENTER FOR RUSMIDDEFORSKNING, AARHUS UNIVERSITET.

Denne artikel handler om modstand; om hvordan personer til tider placeres inden for kategorier, som de finder ugunstige, og som de derfor enten prøver at bryde ud af eller ændre. Denne modstand er en del af dagligdagen hos beboerne ved seniorboligerne, Sommerhøjen, i deres kamp for at definere, hvad det vil sige, at være gammel. Hvilke strategiske midler kan de ældre tage i brug i forsøget på at gøre op med en så indgroet og stigmatiserende kategori som alderdom? Som en beboer siger Jeg er ligeglad med hvad andre synes (...) Så længe jeg ikke selv føler mig gammel - vi skal bare minde hinanden om, at vi ikke er rigtig gamle...". Jeg har set på, hvordan ældre bruger fortællinger til at skabe gunstigere selvforståelser.

U N G D O M I S E N I O R B O L I G E R

af HENRIK HVENEGAARD MIKKELSEN

En snak om varmtvandsgymnastik

Der bliver talt meget på Sommerhøjen. Dette kompleks af seniorboliger består af små, etplanshuse placeret i cirkelformede klynger med et centralt placeret fælleshus. Når jeg, i forbindelse med mit feltarbejde, gik rundt i området kunne jeg ofte høre fragmenter af beboernes samtaler. De handler ofte om, hvad man har fået udrettet i løbet af dagen eller dagen forinden. Sommerhøjbeboerne taler om, hvor glade de er for stadigvæk at kunne bo på Sommerhøjen, hvor de selv kan tilrettelægge deres hverdag. De minder hinanden om, at det

er noget, som man skal nyde, for man kan tidsnok ende på Egelund Lokalcenter - plejehjemmet lidt nede ad vejen. Her bor de fysisk svage og demente ældre, som ikke længere kan klare sig selv i hverdagen.

Beboerne på Sommerhøjen mødes ofte til morgengymnastik og kortspilsarrangementer, eller når man tilfældigt løber ind i hinanden. Så opstår samtalerne. Men hvordan bliver samtalerne brugt? Kan 'snakken over ligusterhækken' forstås som andet end en udveksling af banaliteter? Det viser sig, at de afslappede og tilsyneladende trivielle samtaler er et vigtigt instrument for de ældre til at forme

et gunstigt billede af dem selv som aktive, selvstændige individer. Som Sommerhøjbeboeren Tom siger: "Vi ser jo hinanden til hverdag her på stedet. Og vi ser, at de andre for eksempel dyrker sport og så snakker vi lidt om det. Så tænker jeg: når de kan, ja, så kan jeg jo også". Således bliver de ældre konstant kan mindet om at forblive aktive.

Et centralt element i samtalerne er den meget positive måde, hvorpå de ældre fremstiller deres fællesskab på Sommerhøjen. Konflikter bliver minutøst siet fra og dårligdom får ofte en livsbekræftende vinkel, som når Kirsten fortæller om sin nabo: "Bodil går til

varmtvandsgymnastik hver morgen. Og så maler hun. Men hun har gigt og hun kan kun lige akkurat holde på en pensel. Men hun siger, at når hun maler så forsvinder hendes smerte fuldstændigt". Historierne er altså generelt positive udlægninger af virkeligheden. Samtidig fortæller de ældre hinanden om de sociale aktiviteter, som de stort set alle sammen, i en im-

ponerende grad, dagligt deltager i. Jeg besluttede mig for at undersøge, hvad beretningerne handlede om - hvorfor var det så vigtigt for mine informanter at skabe dette billede af deres verden? Hvilke repræsentationer ønskede de at skabe over for mig, hinanden og dem selv?

Tæt ved Sommerhøjen, 300 meter nede ad vejen, ligger Ege-

lund Lokalcenter. Områdets center-brugere bliver fragtet dertil for at kunne deltage i aktiviteter og for at spise i kantinen. Indgangen til centret fører ind til den moderne, toetagers hovedbygning, hvis facader præges af stilren arkitektur i smagfuld kombination af træ, stål og rene betonflader, som indrammer de meterhøje vinduer. Bagved disse finder man aktivitetsrum,

kantinen og personalets kontorer. Spredt ud fra hovedbygningen ligger beboelsesafsnitene, hvor de 40 permanente beboere har deres 'lejligheder' samt fællesrum og køkkener. Beboerne på lokalcentret har brug for hjælp til stort set alle daglige gøremål. Egelund og livet på lokalcentret er ofte et emne i samtalerne, når de ældre fra Sommerhøjen mødes. For eksem-

pel siger Torben, som har boet på Sommerhøjen, siden det blev bygget i 1999, til sin nabo: "At flytte på plejehjem? Du får mig simpelt hen ikke til det! Det er noget af det mest sørgelige overhovedet. Man kommer ind på sådan et sted, og så sidder de gamle mennesker rundt omkring i de mørke kroge. Og de bliver bare ringere og ringere. De sidder jo bare og venter på at dø." Han sætter livet på Egelund i forhold til livet på Sommerhøjen. Det er slående, at de ældre er ligeså negativt stemt overfor tanken om at flytte ned på Egelund, som de er positive i forhold til Sommerhøjen. Og jeg hørte adskillige fængende udtalelser fra dem: "At komme på plejehjem er den endelige alderdom", eller "at komme på plejehjem er den sidste station inden en etværelses med låg". Men udover at Egelund gøres til et skræmmebillede - en kold modsætning til Sommerhøjens åbenhed og varme - er det samtidig et vigtigt socialt element i de ældres hverdag. Det er nemlig på Egelund, at mange ældre går til aktiviteter - dvs. kurser, idrættimer og de benytter de forskellige værksteder, som lokalcentret stiller til rådighed for pensionister i Hinnerup. De fleste af beboerne på Sommerhøjen er ivrige deltagere, når det drejer sig om gymnastik, patchwork og syning, erindrings- og fortællergruppe, edb, billedkunst og foto. Desuden er der fredagscafé og fester på Egelund, og de ældre arrangerer årligt

en kabaret. Og de ældre er meget bevidste om vigtigheden af at være aktiv. Til dette siger Torben: "Når man ikke længere holder sig i gang - når man ikke længere deltager i de her aktiviteter, som vi har her - jamen, så er det slut! Så ender man som en af de rigtig gamle."

Aktiviteterne - og især fortællingerne om samme - er et instrument for brugerne til at skabe bestemte selvbilleder. Idet de ældre kontinuerligt fortæller hinanden, at de, i modsætning til beboerne på lokalcentret, er aktive, selvstændige og initiativrige, så skaber de selv samme selvstændighed.

Stigmaet

De repræsentationer som de ældre skaber, idet de minder hinanden om deres aktive livsførelse, handler netop om at se sig selv som en handlende aktør, der aktivt påvirker handlingsforløb. Dette er de ældres modstand mod den stigmatisering, der ofte er forbundet med det at blive ældre.

"Når man ikke længere holder sig i gang - når man ikke længere deltager i de her aktiviteter, som vi har her - jamen, så er det slut! Så ender man som en af de rigtig gamle."

Stigmatisering udspringer af kognitiv kategorisering, det vil sige evnen til at kunne identificere fremmede individer ud fra kendte kategorier. Erving Goffman skriver, at stigmatisering opstår, når der er uoverensstemmelse mellem en persons virtuelle sociale identitet (de antagelser og forventninger, som andre mennesker har overfor den kategori, som en person tilsyneladende tilhører) og den faktiske sociale identitet (de karakteristika, som vedkommende

besidder og ønsker at vise andre). En sådan uoverensstemmelse kan ødelægge den stigmatiseredes selvbillede. Dette medfører ofte skyldfølelse, skam og isolation. Det gør sig gældende for mange af beboerne på Sommerhøjen, der har oplevet folks fordomme. Toves beskrivelse er rammende: "Jeg begyndte jo at lægge mærke til, at jeg var ved at være oppe i årene da..., ja, folk talte anderledes til mig. Jeg tænkte: "Hvorfor taler de sådan til mig, sådan ekstra høfligt? Jeg er jo bare mig! Og hvorfor taler de til mig som om jeg er et barn? Det er som om folk regner med at jeg er døv, blind og garanteret dement.". Dette er stigmatisering; folks antagelser om Tove, der er grundet i hendes fysiske fremtoning (hun er 82 år og ser 'gammel' ud), munder ud i en bestemt type adfærd, som hun har svært ved at forholde sig til. Hun placeres indenfor en kategori af mennesker, som er dårligt hørende, demente og svage. Men folks forestillinger om hende stemmer ikke overens med Toves eget selvbillede.

Stigmamodstanden er et centralt element i de ældres hverdag - de udtrykker alle en modvilje mod at lade sig underlægge en udefrakommende kategorisering. Det kan spores i det følgende: I det ene øjeblik bliver ordet 'gammel' banaliseret, som når Tove siger: "Det er lige meget, om vi kalder os gamle - vi er jo gamle". Men da jeg senere i interviewet (ved en fejl) bruger ordet 'gammel', rettesætter hun mig: "Henrik, det er bedre at bruge ordet 'ældre' - det er lidt pænere. Hvis du bruger ordet 'gammel' så ligesom stempler du folk. Det ord har ligesom en lidt senil sideeffekt -

det er ligesom... så fungerer den ikke helt [laver cirkler med pegefingern ved tindingen]."

Jeg stødte også på forskellige diskrete, retoriske undvigelsesstrategier, når de ældre blev konfronteret med alderdom. På et provokerende spørgsmål som: "hvad betyder det for dig at være ældre", svarer Poul:

"Det betyder ingenting. Der er mange positive ting i det. Vi har vores børn og børnebørn, som vi gør meget ud af. Vi har to sønner. Den ældste bor i Risskov og er i en bank i Åbyhøj, og den næstældste bor i Skanderborg og er indenfor TDC. Og så har vi en datter i København, som vi ofte besøger i København. Det er jo let nu med broen, der går lige over vandet [osv...]".

Sådanne svar kan få selv den mest insisterende etnograf til at revurdere sin interviewguide. Jeg oplevede flere gange, at informanter på denne måde overtog interviewet, når jeg stillede et spørgsmål, som indirekte placerede dem indenfor ældregruppen.

Sort humor

Beboerne på Sommerhøjen kæmper således mod en ugunstig virkelighed, som udspringer af alderens fysiske manifestationer, og de kæmper mod den umyndiggørelse, de oplever, der ofte følger med. Det bevirker, at brugerne lever i spændingsfelt mellem en virkelighed, der vedrører fysisk ældning og som i sidste ende vil gøre én afhængig af andre folks hjælp, og anden virkelighed, hvor netop dette faktum fortrænges. Via bestemte fortællinger om sig selv og hinanden konstruerer beboerne på Sommerhøjen en gunstigere virkelighed. Men for at dis-

se fortællinger kan få den rigtige effekt, må historierne struktureres på en bestemt måde; visse virkeligheds-elementer må udelades eller fremhæves. Men hvad sker der så, når den konstruerede virkelighed og virkeligheden støder sammen? Hvad sker der, når alderen manifesterer sig på et objektivt niveau - når brugerne mærker tidens tand i form af sygdom, demens og død? På visse tidspunkter må de ældre sande, at de ikke kan blive ved med at deltage i alle aktiviteterne. Hvordan kan de tale om disse ting, uden at dette bliver en 'kæp i hjulet' på deres stigmamodstandsprojekt? Det lykkes dem ved at anvende sort humor. Det er en meget udbredt måde, hvorpå de ældre kan tale med hinanden om svære realiteter - der bliver ivrigt joket med alt fra demens til døden, og fra sygdom til ensomhed. Ida forklarer: " Hvis jeg satte mig ned og beklagede mig, hver gang det gjorde lidt ondt... ja, det er der jo ingen, der gider høre på! Så hvis jeg laver lidt vittigheder om det, så er det ligesom ikke mig, der har sagt det - du kan tillade dig lidt mere med et glimt i øjet".

Humoren bruges altså til at behandle tabuiserede og problematiske emner. Hos brugerne kontrasterer 'Sort humor' den positive historie, som de normalt fortæller om sig selv. Men hvad begge historier har tilfælles, er, at de ikke viser selvmedlidenhed - 'sort humor' handler nok om negative realiteter, men fortælleren undgår at gøre sig selv til offer; han eller hun kan stadig være en handlende aktør. 'Sort humor' skaber altså en legitim ramme for at kunne tale om de elementer af alderdomskategorien, som er uundgåelige -

at kroppen går i forfald, som man bliver ældre.

Alderdommen formes

Beboerne på Sommerhøjen søger at skabe en afstigmatisering; gennem deres daglige praksis forsøger de at tillægge deres alderskategori egenskaber, som er mere i overensstemmelse med det selvbillede, som de ønsker at præsentere for verden. Og det ser ud til at lykkes for dem. Dette skyldes ikke mindst, at beboerne i så høj grad identificerer sig med hinanden. Som Meta siger: "Det handler ikke om, at vi ønsker at være yngre - det løb er kørt - men derimod at træde værdigt ind alderdommen på en måde som vi selv er herre over (...). Det kan vi sammen her - det er et skæbnefællesskab".

Det, brugerne altså ønsker, er at blive ældre på deres egen måde. Dette lykkes for dem gennem deltagelse i aktiviteter og samtaler - den narrative praksis. Talen om aktivitet bliver et konstant imperativ om at tage kontrol over eget liv og undgå den umyndiggørelse, som de forbinder med livet på Egelund. Brugere skaber en virkelighed, som er baseret på den enkeltes muligheder frem for gruppens begrænsninger. Dette kræver en 'optimistisk' udlægning af livet på Sommerhøjen. Den virkelighed, som alle konfronteres med i form af alderens trykken, formuleres i den udbredte brug af sort humor. Humoren er således en legitim måde at dele sine lidelseshistorier med fællesskabet på, og kan derved bruges til at udtrykke de begrænsninger, som hver af de ældre støder på i hverdagen, men også bruges til at skabe mening og håb. Alderdom er

Vi træner ikke for at blive yngre,-----
men for at blive ældre!!

(LPL - GK 2006)

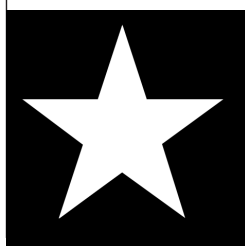
ikke så utvetydigt et fænomen, som det ofte bliver fremstillet; det er i stedet et begreb, hvis indhold er til forhandling. ■

HENRIK HVENEGAARD MIKKELSEN, STUDENTER ETNOGRAFI PÅ ÅRHUS UNIVERSITET PÅ 9. SEMESTER

fotos, H. Hvenegaard Mikkelsen

Gadebillede fra Hanoi.

Jeg mødte Vinh første gang under mit feltarbejde i Hanoi i foråret 2003. Han var på daværende tidspunkt 20 år, arbejdede som designer og skilte sig med sit blegede, gulerodsfarvede hår, sine klirrende sølvarmbånd og ternede bukser ud fra mængden af jævnaldrende vietnamesere. Min assistent og jeg opsøgte ham i hans hjem, hvor han boede med sin fire-generationers familie og havde sin arbejdsplads, en systue på 10-12 m². Han var i færd med at opbygge sin egen kundekreds

og viste os med synlig stolthed noget af det tøj, som han havde designet. Samtidig var han forsanger i et amatørband og gik, gerne iklædt egne kreationer, en del ud på byens diskoteker og karaokebarer. Vinh var på mange måder atypisk i forhold til de andre unge, jeg mødte i Hanoi, fordi han kunne lide at være anderledes og gennem sin fysiske fremtoning fremstille sig selv i opposition til gængse sociale normer. Der var imidlertid andre områder, hvor han fortsat var en ud af mange,

MELLEM PARTIIDEOLOGI OG FORBRUG

UNGDOMSLIV I HANOI

Byungdommen i Vietnam befinder sig i krydsfeltet mellem det forbrugsorienterede samfunds appeller og et-parti-statens behov for at sikre det eksisterende politiske system. Dette spændingsforhold sætter sig igennem hos unge vietnamesere i Hanoi, der på den ene side tiltrækkes af en stadigt mere forbrugsorienteret livsstil og på den anden side udgør et vigtigt politisk rekrutteringsgrundlag for Kommunistpartiet. Artiklen viser hvordan 'ungdom' i Vietnam ikke bare er en aldersbaseret fase i individers livsforløb, men også en generationsbaseret kategori, der ofte gøres til genstand for politisering og symbolsk investering.

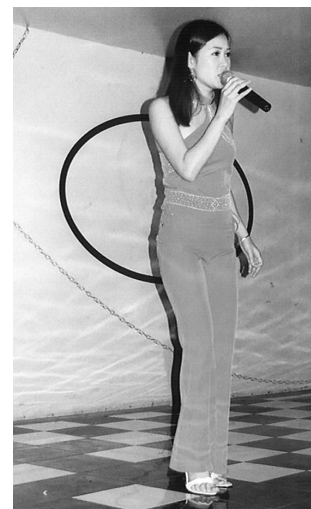
af KAREN VALENTIN

nemlig som aktivt medlem af Ho Chi Minh Communist Youth Union, Kommunistpartiets ungdomsorganisation (herfra kaldet Youth Union). Han havde tidligere været sekretær i den lokale afdeling og var nu aktivt engageret i forskellige projekter, blandt andet rehabiliteringsprogrammer for HIV-smittede.

Når jeg indledningsvis fremhæver Vinh, er det, fordi han er et billede på den dobbelthed, som kendetegner det vietnamesiske samfund i disse år, og som mani-

fester sig så tydeligt i unge menneskers liv. Vinh insisterer på at være anderledes og uafhængig i kraft af sit sociale og professionelle liv samtidig med, at han gennem sit engagement i Youth Union, og sine ønsker om fremtidigt medlemskab af Kommunistpartiet, er med til at sikre landets politiske fundament. På et samfundsmæssigt plan kommer dette til udtryk i et spændingsforhold mellem det forbrugsorienterede samfunds appeller til de unge og et-parti-statens behov for at sikre det eksis-

terende politiske styre gennem de unges deltagelse i Youth Union og lignende masseorganisationer. Som fremtidens ledere ses de unge som garanter for statens politisk-ideologiske projekt, men samtidig er de nødvendige forbrugere i et samfund, der bevæger sig i retning af en liberalistisk markedsøkonomi. Formålet med denne artikel er at diskutere dette spændingsforhold i lyset af de kulturelle konstruktioner af ungdom, der hersker i dagens Vietnam. Artiklen er baseret på i alt fem

måneders feltarbejde i Hanoi i 2003 og 2004 som del af det tværfaglige forskningsprojekt Youth and the City, hvis formål var at undersøge byungdom i Recife, Hanoi og Lusaka. Størstedelen af de unge, jeg arbejdede med, var i alderen 15-25 år og altså født i perioden 1980-1990. De er kommet til verden efter afslutningen af mange års krig, og selvom enhver familie har sine erindringer og traumer, har disse unge ingen personlige erfaringer med krigen. De er vokset op i et samfund, der som følge af 1980ernes økonomiske liberaliseringer på den ene side er præget af økonomisk vækst og de muligheder, dette giver i forhold til uddannelse, arbejdsmarked og fritidsliv, og på den anden side øget social ulighed.

Ungdom og generation i lyset af konfucianismen

Ungdom eksisterer ikke i sig selv, men i kraft af en relation til andre alders- og generationsbase-

rede kategorier som eksempelvis barndom og voksendom. For at forstå ungdommens relationelle karakter i en specifik vietnamesisk sammenhæng bliver man nødt til at tage højde for den rolle, som konfucianismen i samspil med herskende politisk-ideologiske systemer har spillet og fortsat spiller i såvel familie- som samfundsorganisering. Konfucianismen, der lå til grund for den officielle ideologi i Vietnam indtil Frankrigs kolonisering af landet i midten af det 19. århundrede, bygger på et sæt af moralske og grundlæggende hierarkiske relationer og implicerer derfor altid en overlegen og en underlegen position. Dette kommer til udtryk i forholdene far-barn, ældre-ynge bror, mand-kone, regent-undersåt og ven-ven. Begrebet hiêu er en central værdi, der refererer til børns forventede opførsel i forhold til deres forældre, som de bør adlyde, respektere og tage sig af. Ifølge den konfucianske doktrin adskiller familie og

stat sig ikke fra hinanden i essens, kun i omfang, hvilket betyder, at forholdet mellem den overlegne og den underlegne position i begge institutioner anses for at være af samme karakter. Princippet om hiêu kan derfor bruges til at forstå ikke bare forholdet mellem børn og forældre, men også forholdet mellem et folk og en stat. Ved at studere generationshierarkier i lyset af konfuciansk kosmologi får vi en kulturelt meningsfuld model til at forstå måden, hvorpå staten og dens ledere kan inkorporere ungdommen i opbygningen af nationalstaten og styrke patriotiske følelser blandt unge. Som jeg vender tilbage til nedenfor, giver dette os også en nøgle til at forstå den betydning, som ungdommen tillægges i det politiske liv i dag.

Den vietnamesiske term for ungdom er thanh nien. Direkte adspurgt om betydningen af dette begreb svarede de fleste unge, at det refererer til en periode, der begynder omkring 15-18

Motorcykelparkering ved Hoan Kiem Lake.

års alderen og slutter i 30-35 års alderen. I starten forundrede det mig noget, at de tilsyneladende betragtede personer, der for en stor dels vedkommende ville være gift og have børn, som værende unge. Det gik imidlertid op for mig, at denne afgrænsning af ungdom som livsfase lagde sig tæt op ad de kriterier, som Youth Union har for medlemskab, nemlig 15-28. Det refererede blandt andet til de forpligtelser individer gradvist må tilegne sig for at blive gode samfundsborgere, og hvad dette indebærer som foreksempel at overholde landets love og bidrage til udvikling af nationen. Indirekte blev det dog også hurtigt tydeligt, at der var meget og andet på spil end bare socio-politisk inspirerede fortolkninger af ungdommen, der i andre sammenhænge blev forbundet med såvel begyndelsen på et forpligtende arbejds- og familieliv som med fysisk modenhed, spirende seksualitet og udviklingen af romantiske forhold. I denne

sammenhæng blev ungdom forstået som en periode af midlertidig uafhængighed, der ender med indgåelsen af ægteskab og som følge deraf ideelt set trofasthed og hengivelse til familien. Den måde, hvorpå de unge, direkte som indirekte, snakkede om ungdom som livsfase og deres status som unge viste tydeligt, at de trak på en række af overlappende og til tider modsatrettede kriterier.

Politisering af ungdom: unge som garanter for systemet

Ungdom er ikke bare en aldersbaseret fase i individens livsforløb, men også en generationsbaseret kategori, der ofte gøres til genstand for politisering og symbolsk investering. Dette gør sig gældende i de fleste moderne nationalstater, hvor børn og unge skal socialiseres gennem forskellige former for institutionalisering med henblik på at blive fremtidens gode og loyale borgere. Det er imidlertid særligt tydeligt i centralisti-

ske, autoritære stater som Vietnam og Kina, de tidligere østeuropæiske lande og post-koloniale, socialistiske stater i blandt andet Afrika, hvor statsligt organiserede ungdomsorganisationer har haft til opgave at ensrette og disciplinere ungdommen i overensstemmelse med den dominerende ideologi. Ungdommen tilskrives altså en central rolle i den statsstyrede udvikling, hvor de statslige organisationers rekruttering af unge er en forudsætning for, at det politiske system kan reproducere sig selv. Youth Union i Vietnam er netop et eksempel på en sådan organisation, der ved at engagere unge i en række socio-politiske aktiviteter bidrager til, at staten kan fastholde sit greb om ungdommen og på længere sigt opretholde Partiets magt.

Youth Union blev grundlagt 26. marts 1931 af Ho Chi Minh som en antiimperialistisk organisation, hvis primære formål var at kæmpe for Vietnams uafhængighed og at

På vej mod voksendom?

sikre et rekrutteringsgrundlag for Partiet. Sidstnævnte er også i dag et vigtigt rationale for Youth Union, der ifølge den officielle retorik er en 'socialistisk skole for ungdommen', og som derfor skal forberede unge på fremtidigt parti-medlemskab. Youth Union er del af en større institutionel struktur, der blandt andet omfatter the Young Pioneers, den tilsvarende organisation for 9-15-årige. Begge organisationer fletter sig ind i det formelle skolesystem, og en forudsætning for at blive medlem af Youth Union er, foruden at have en politisk korrekt familiebaggrund, at kunne fremvise gode anbefalinger fra skolen, både hvad angår fagligt standpunkt, opførsel og moral. Væsentligt er det dog, at der altid vil ske en vis udvælgelse opadtil således, at antallet af medlemmer gradvis formindskes, jo længere man kommer op i systemet.

Som del af et større politisk bureaukrati fungerer Youth Union som en effektiv selektionsmekanisme i forhold til at sikre Partiet, men organisationen har været og

er fortsat et vigtigt grundlag for at styrke nationalfølelsen blandt de unge og engagere dem i udviklingen af nationen. Igennem Youth Union inddrages medlemmerne i en række aktiviteter, der anses for at være samfundsgavnligt samt moralsk og kropsligt opbyggende for unge, for eksempel socialt arbejde, lokaludvikling, sport og deltagelse i nationale mærkedage. Et bærende element i Youth Union's ideologiske værdigrundlag er patriotisme, hvilket kommer tydeligst til udtryk i fejringen af nationale ceremonier, for eksempel ved Ho Chi Minh's fødselsdag, Uafhængighedsdagen og ved den årlige hædning af krigsinvalidere og de såkaldte 'heroiske mødre', kvinder der har mistet mindst tre børn i enten uafhængighedskrigen mod den franske kolonimagt eller i 'Amerika-krigen'. Medlemmer af Youth Union optræder med sang og dans ved disse ceremonier ligesom, de viser de 'heroiske mødre' respekt ved at aflægge dem visit, bringe dem blomster og hjælpe dem med at sætte hjemmet i stand. De unge tillægges en

central rolle i glorificeringen af nationen, hvilket også kan fortolkes som en symbolsk markering af det konfucianistiske princip om hi?u. Derved underlægges ungdommen ikke bare de ældre, men også nationen og dens ledere på en kulturelt anerkendt måde.

De unge forbrugere: ungdom som økonomisk investeringsobjekt

Ligesom de unge har en politisk symbolværdi som fremtidens borgere og potentielle politiske ledere, anses de også for at udgøre fortroppen i det moderne forbrugssamfund. Dette gør sig også gældende i Hanoi, hvor 1980ernes økonomiske liberaliseringer har været med til at skabe en ny økonomisk middel- og overklasse, hvis unge står i skudlinjen for et stadigt større udbud af alverdens varer og en mere forbrugsorienteret livsstil.

Området omkring Hoan Kiem søen i det centrale Hanoi er et af byens 'hotte' steder for den opblomstrende middelklasseungdom. På bænkene rundt om søen vender unge, forelskede par i bogstaveligste forstand ryggen til det omkringliggende samfund og dets normer for ordentlig adfærd. Der er en konstant brummen af motorcykler, der befordrer unge mænd og kvinder, der med én hånd på styret og én på mobiltelefonen snirkler sig igennem den heftige trafik. I gaderne omkring søen ligger 'fancy' caféer, diskoteker, tøjforretninger og et kæmpe varehus, Trang Tien Plaza, der blev bygget i 2002. Gulvene er spejlblanke, underetagen glitrer af smykker og forgyldte urer, og i supermarkedet på øverste etage sælges importerede varer til sky-

høje priser, som kun de færreste vietnamesere har råd til. At dømme efter kunderne i såvel varehus som på caféer og barer, er det tydeligt, at det er et marked, det især henvender sig til yngre generationer. For mange er det imidlertid langt uden for økonomisk rækkevidde. Det gælder blandt andet den 25-årige motorcykelmekaniker, Dao, fra Mai Ninh, et boligblokområde hovedsageligt beboet af mindre bemidlede fabriksarbejdere. Han svarede følgende på mit spørgsmål om, hvorvidt han gerne ville flytte ind til byens centrum: "Det er min drøm. Det ville jeg ønske, jeg kunne. Forrestil dig, at du, når du har brug for et nyt TV, bare lige går ned på Hai Ba Trung [stor forretningsgade med mange elektronikvarer], hvor de er i massevis. Ligeledes går du bare til Chua Boc, når du har brug for en mobiltelefon...". For Dao som for mange andre unge fra Mai Ninh var der økonomisk set lang vej til det forbrugsorienterede ungdomsliv, der på samme tid var nok så tillukkende. Andre havde bedre mulighed for at tage del i det, blandt andet nogle af de unge, jeg mødte i Truc Tuyet, et af byens centralt beliggende, ældre kvarterer. Nogle var børn af højtstående embedsmænd, andre af 'nye' handelsfolk, der med de økonomiske liberaliseringer havde øjnet nye indtægtsmuligheder igennem eksport af blandt andet traditionelle kunsthåndværk. Familiernes relative velstand afspejlede sig tydeligt i de unges forbrugsmønstre. Mange havde deres egen motorcykel, mobiltelefon og computer med internetadgang hjemme, så de kunne opretholde forbindelsen med kammerater, der var rejst til

Australien eller Singapore for at studere, ligesom at de også gerne brugte penge på at gå ud på de små caféer og barer i gaderne omkring Hoan Kiem.

Man kunne hævde, at den mere forbrugsorienterede livsstil, som tiltrækker mange unge, står i modsætning til Youth Unions disciplinering og ideologiske opdragelse af de unge. Faktisk var størstedelen af de unge, jeg arbejdede med, medlemmer af Youth Union. De anerkendte visse fordele ved dette, blandt andet at de tilegnede sig sociale og organisatoriske kompetencer. Samtidig gav flere af dem også udtryk for, at de aktiviteter, som Youth Union tilbød dem, ikke kunne tiltrække 'moderne' unge og, at de måtte søges i andre sociale og institutionelle sfærer. Det er vigtigt at huske på at for den enkelte unge udelukkede medlemskab af Youth Union og deltagelse i mere forbrugsorienterede fritidsaktiviteter på ingen måde hinanden. Dette gjaldt i særdeleshed de unge fra Truc Tuyet, som havde de økonomiske midler til at leve det middelklasseliv, som deres forbrug var betinget af samtidig med, at de gennem deres deltagelse i Youth Union kunne fastholde en position i det politiske system, som kunne sikre dem en fremtidig professionel karriere.

Konklusion

Vinh, som jeg indledte artiklen med, er et eksempel på en af de mange unge vietnamesere, der balancerer mellem ønsket om større personlig frihed og en fortsat tilknytning til og afhængighed af familien, Partiet, og samfundet. Han udfordrede grænser gennem sin påklædning og adfærd, men le-

vede samtidig op til samfundets forventninger til de unge om politisk og socialt engagement. På mange måder er han et tidssvarende billede på en generation af urbane unge i dagens Vietnam, der skal finde en meningsfuld plads i krydsfeltet mellem store samfundsøkonomiske forandringer, det politiske systems kontinuitet og kulturelt forankrede idéer om ungdommen.

For at forstå hvad det vil sige at være ung et givent sted er det, som jeg har vist i denne artikel, nødvendigt at kigge nærmere på de historiske og kulturelle sammenhænge, indenfor hvilke dominerende forestillinger om ungdom skabes og forhandles. Eksemplet fra Vietnam viser, at ungdom som andre livsfaser ikke bare defineres i forhold til biologisk alder, men at det også er en social praksis og en ideologisk baseret kategori, som skabes i et samspil mellem politiske, økonomiske og religiøse idéer om forskellige generationer, deres indbyrdes relationer og samfundsmæssige positioner. ■

KAREN VALENTIN ER UDDANNET ANTHROPOLOG FRA KØBENHAVNS UNIVERSITET OG NU ANSAT SOM ADJUNKT PÅ DANMARKS PÆDAGOGISKE UNIVERSITET. HUN SKREV PH.D. OM UDDANNELSE BLANDT URBANE SQUATTERS I NEPAL OG HAR I PERIODEN 2002-2005 ARBEJDET MED UNGDOMSFORSKNING I VIETNAM SOM DEL AF DET TVÆRINSTITUTIONELLE PROJEKT, YOUTH AND THE CITY. SKILLS, KNOWLEDGE AND SOCIAL REPRODUCTION, FINANSIERET AF RÅDET FOR UDVIKLINGSFORSKNING. HUN ER DANSK REDAKTØR PÅ TIDSSKRIFTET YOUNG NORDIC JOURNAL OF YOUTH RESEARCH (SAGE).

fotos, Karen Valentin

Foto, Sundhedsstyrelsen.

Da Folketinget i 2004 vedtog at hæve aldersgrænsen for salg af alkohol, så det blev ulovligt at sælge øl, vin og spiritus til personer under 16, sagde Indenrigs- og sundhedsminister Lars Løkke Rasmussen, at formålet var at "sætte et skarpt skel mellem børnekultur og ungdomskultur". Dermed blev der altså truffet en politisk beslutning om, at børn skal opføre sig som børn, indtil de fylder 16, og at de derefter kan begynde at opføre sig som unge.

Dette gælder i hvert fald, når det drejer sig om at drikke alkohol. Både den seksuelle og den kriminelle lavalder er fortsat 15 år, mens man som bekendt skal være 18 år for at være stemmeberettiget og for at få kørekort. I lovgivningen er skellet

mellem barn- og ungdom altså ikke nær så skarpt, som ministeren lægger op til. Spørgsmålet er, hvordan det forholder sig i praksis. Hvad sker der for de teenagere, der bevæger sig i grænselandet mellem barn- og ungdom? Hvordan forholder de sig til de politisk fastsatte grænser for deres handlen? Og hvad stiller deres forældre - de voksne - op?

I 2004 gennemførte jeg et etnografisk feltarbejde blandt 13- til 16-årige i en lille by på Sydsjælland. Gennem fire måneder fulgte jeg eleverne i fire skoleklasser i deres skole- og fritid, og jeg fik også lejlighed til at deltage ved fester og sodavandsdiskoteker. Her blev jeg vidne til mine informanternes første erfaringer med beruselse, og jeg ople-

vede, hvordan de håndterede alkoholens påvirkning af personer og sociale relationer.

Mens jeg var på feltarbejde, trådte den nye aldersgrænse i kraft, og der blev samtidig bebudet en strammere håndhævelse af forbuddet mod at sælge alkohol til mindreårige. En stor del af mine informanter var i netop den alder, hvor de ville blive berørt af lovændringen, og aldersgrænsen blev et tilbagevendende emne i mine interviews med teenagerne og med de lærere og pædagoger, der arbejdede med forebyggelse i området. Mine informanter diskuterede ivrigt aldersgrænsen indbyrdes, og sammen med mine observationer gav dette et interessant indblik i, hvordan grænser mellem alderskategorier

"DET KOMMER AN PÅ, HVOR MODEN DU FØLER DIG"

- OM TEENAGERE, ALKOHOL OG ALDERSKATEGORIER I DANMARK

For få år siden blev aldersgrænsen for salg af alkohol hævet fra 15 til 16 år. Dermed blev en politisk definition af grænsen mellem barn- og ungdom ændret, men hvad skete der i praksis? Dette er en fortælling om danske teenagers alkoholbrug og grænsedragningen mellem alderskategorier.

af *MORTEN HULVEJ JØRGENSEN*

hele tiden forhandles og flytter sig i interaktionen mellem mennesker.

Fanget mellem aldersgrænser

I den by, hvor mit feltarbejde fandt sted, står den lokale idrætsforening for at afholde et sodavandsdiskotek. Det foregår i sportshallens cafeteria den første fredag i hver måned, og langt de fleste af byens teenagere deltager i denne begivenhed.

At foretage deltagerobservation ved et sodavandsdiskotek kan være en meget eksotisk oplevelse og på samme tid virke som et deja-vu. Pludselig husker man den rastløse fornemmelse af at bevæge sig rundt i mørket og spejde efter sine venner (eller informanter) i håb om at finde nogen, som man kan råbe et par ord til hen over mobildiskote-

kets dunkende støj. Og man genkender fornemmelsen af en kejtet dans, der ikke desto mindre giver den tryghed, at man befinder sig på dansegulvet og dermed er inde - i modsætning til dem der befinder sig i periferien af festen og derfor er henvist til at strejfe rundt omkring dansegulvet.

Samtidig fremtræder sodavandsdiskoteket som en begivenhed, der i sin fremmedartethed ikke står meget tilbage fra stammeritualer i de varme lande. Teenageme møder velforbedrede op i deres smarteste tøj, duftende af parfume og med omhyggeligt stilet hår, mens de tilstedeværende voksne fungerer som en slags vagt- og ceremonimestre.

Begivenheden er omgærdet af formelle og uformelle regler. Det er

ikke tilladt at drikke alkohol eller være beruset ved sodavandsdiskoteket. Også her gælder der aldersgrænser, for man kan kun komme ind, hvis man går i femte til ottende klasse. De fleste fylder 15, mens de går i 8. klasse, og det betyder, at de så at sige bliver fanget mellem to aldersgrænser. I det øjeblik de går ud af ottende klasse, må de ikke længere deltage i sodavandsdiskoteket, fordi de er blevet for gamle. Samtidig må de endnu ikke selv købe alkohol. I den ene sammenhæng er de for gamle; i den anden er de for unge. Det er ikke let at være 15.

Ungdomskultur for børn

Umiddelbart kan det se ud til, at sodavandsdiskoteket med sine regler reproducerer ministerens skarpe

skel mellem børne- og ungdomskultur, selvom grænsen sættes et år tidligere end aldersgrænsen for salg af alkohol. Sodavandsdiskoteket er forbeholdt børn, og der må ikke drikkes alkohol. Ikke desto mindre er det med til at skabe en slags ungdomskultur for børn.

Sodavandsdiskoteket aktiverer en særlig måde at handle på, som almindeligvis forbindes med ungdom. Mange af deltagerne er udfordrende og ikke særligt barnligt klædt; der danses tæt til musik fyldt med seksuelle referencer; der dannes par, tungesysses og gramses; og pudsigt nok er det tilladt at ryge. På trods af at deltagerne endnu ikke er unge i lovgivningens forstand, opfører de sig næppe som en sundhedsminister ville forvente sig af børn. Indtil mor eller far kommer for at hente, kan ungdommen - eller i det mindste nogle af ungdommens handlemåder - afprøves.

På trods af det eksplicitte forbud mod at drikke og være beruset ved sodavandsdiskoteket er det normalt, at de ældste deltagere mødes inden diskotekets begyndelse for at drikke alkohol. Mange ankommer i beruset tilstand, men det er kun sjældent, at nogen bliver afvist ved døren. Enten lykkes det teenagerne at skjule deres beruselse, eller også lukker de voksne dørmænd dem ind alligevel. Den slags afvigelser fra reglerne begrundes de voksne med, at det er bedre, at teenagerne er fulde til sodavandsdiskoteket, end at de render rundt i byen på egen hånd.

Forbuddet mod beruselse er altså ikke ufravigeligt, og det samme gælder aldersgrænsen, der regulerer adgangen til sodavandsdiskoteket. Enkelte teenagere, der i princippet er for gamle, bliver lukket ind alligevel. Dette begrundes med, at de

voksne kender dem og ved, at de ikke laver ballade. På den måde bliver reglerne genstand for individuelle forhandlinger, hvor de voksne trækker på deres personlige kendskab til teenagerne. Adgangen til den ungdomskultur for børn, der praktiseres i sodavandsdiskoteket, kommer dermed til at afhænge af mere end blot alder.

En varm kartoffel

Det er ikke blot reglerne ved sodavandsdiskoteket, som kan bøjes. Det kan aldersgrænsen for salg af alkohol også. Som led i mit feltarbejde interviewede jeg flere lærere og pædagoger, som arbejder med forebyggelse i den pågældende kommune. De forestår blandt andet undervisning om alkohol og stoffer, foretager opsøgende socialt arbejde, og de er til stede ved sodavandsdiskoteket for at forebygge slagsmål og lignende.

En af dem, Knud, fortalte mig følgende om hans holdning til den nye aldersgrænse:

"Det gør det jo meget nemmere. Når man siger... Jamen, når Regeringen siger det - du skal være 16 år for at kunne købe det - så må du jo også skulle være 16 år for at drikke det. Ikke? Det har været sådan en varm kartoffel, for hvornår er du parat til at drikke? Der er måske nok 15-årige, som er så modne, at det kan de godt styre. Der er også 18-årige, der ikke er det. Men nu er der ligesom tegnet en streg i sandet, og så må man så bruge den."

Knud kan altså bruge den nye aldersgrænse til at kommunikere til teenagerne, at når de ikke har lov til at købe alkohol, har de heller ikke lov til at drikke det, før de fylder 16. Dog mener han samtidig, at det i praksis er vanskeligt at operere med en fast aldersgrænse, fordi unge er

forskellige, hvad 'modenhed' angår. Det betyder blandt andet, at han opererer med en anden standard over for sit eget barn, end over for de teenagere, han møder i forbindelse med sit arbejde:

"Min holdning er at skyde det så lang tid som muligt. Selvfølgelig skal de prøve det. Og jeg har ikke noget imod, at de drikker, men jeg vil ikke være den, der sender det signal, at det er okay. Det må deres forældre gøre. Så vil jeg godt være stramme. Og hvad mit eget barn så gør, det ved de også godt. Det har jeg også fortalt dem."

I dette citat henviser Knud til, at byens teenagere godt ved, at hans egen søn fik lov til at drikke, før han fyldte 16. Eksemplet viser, hvordan den politiske fastsatte aldersgrænse kan indgå i forhandlinger mellem teenagere og voksne. 16-årsgrænsen bliver brugt af de voksne, men den bliver ikke tillagt universel gyldighed. 'Modenhed' er et væsentligt parameter, der afgør, om aldersgrænsen bliver regnet for gyldig eller ej.

Det er jo ikke alle, der er modne nok

I forbindelse med et interview begyndte nogle 15-årige piger sponstant at diskutere aldersgrænsen:

Fie: "Jeg synes, det er fint, men så burde man også sætte alderen for sex op, det synes jeg."

Mia: "Hvad?"

Fie: "Du er ikke gammel nok til at drikke, men du må gerne have sex. Ja, ja. Det synes jeg er noget fis."

Mia: "Det ved jeg ikke rigtigt, det er meget individuelt. Du kan jo ikke sige, at når du er 15, så er du moden nok til at have sex. Det kommer jo meget an på, hvor moden du føler dig."

Fie: "Men det kan man jo heller

ikke rigtig sige med alkohol, det er jo ikke alle, der er modne nok, når de er 16."

Igen bliver den individuelle 'modenhed' fremhævet som værende af større betydning end alder - både hvad angår alkohol og seksuel debut. De to piger er begge begyndt at drikke alkohol. Ikke desto mindre siger de flere gange i løbet af interviewet, at den hævdede aldersgrænse er en god idé. De mener ikke, at den har relevans for dem selv, men den kan bruges i forhold til andre, der ikke er 'modne nok' til at drikke alkohol.

Andre teenagere gav udtryk for en mere generel afvisning af aldersgrænsens gyldighed. Her fortæller en 15-årig dreng, der før aldersgrænsens ikrafttræden havde fået lov til at drikke af sin mor:

"Min mor driller mig med, at når grænsen bliver sat op, og man skal være 16, så må jeg ikke drikke. Jeg ved ikke, om det er rigtigt. Men det vil jeg skide på, hvis det er, fordi jeg drikker, når jeg har lyst til det, fordi jeg har fået lov. Så kan de ikke bare lave det om. [...] Nu kan vi jo også få Jeppe til at købe det, for han er lige blevet 16 i dag. Så han må jo godt købe, også når det bliver lavet om."

For denne dreng handler det at drikke alkohol ikke om modenhed, men slet og ret om at have lyst og om at have fået lov. Han mener ikke, at man "bare kan lave det om", når man først har givet 15-årige lov til at drikke, og han peger på, at man kan få andre til at købe alkohol

til sig. Ingen af de teenagere, som jeg talte med, havde svært ved at skaffe alkohol, hvis de ville have det. Nogle kunne få det fra deres forældre, og andre fik deres venner eller ældre søskende til at købe det, hvis de ikke selv turde forsøge sig.

Politisk grænsedragning

Aldersgrænsen for salg af alkohol er et eksempel på politisk grænsedragning mellem alderskategorier, som i mødet med praksis har svære vilkår. Der er mikropolitisk forhold på spil, når teenagere ved at drikke alkohol signalerer til de voksne og sig selv, at de ikke længere er børn. Samtidig kan forældre og andre voksne forsøge at fastholde, at teenagere faktisk stadig er børn ved at begrænse deres alkoholbrug. Som vi har set, er det dog ikke alle forældre, der nægter deres 15-årige børn at drikke alkohol. Det betragtes i vid udstrækning som en naturlig ting i teenagernes udvikling, at de begynder at drikke. Brug af alkohol bliver på den måde en markør for social alder og modenhed, og magtforhold mellem generationer kommer til at spille en vigtig rolle.

Også den indenrigs- og sundhedspolitiske kontekst har betydning for aldersgrænserne. Det er fx bemærkelsesværdigt, at man ser det som påkrævet at lovgive mod børn og unges brug af alkohol, mens det vil være vanskeligt at forestille sig et politisk indgreb mod voksnes drikkeri. Således har Regeringen inden for de seneste år sænket afgifterne på spiritus, på trods af at høje priser

er en af de mest effektive måder at begrænse befolkningens alkoholforbrug generelt.

Når teenagere begynder at drikke, er det et synligt tegn på, at de er i færd med at bevæge sig fra den ene alderskategori til den anden. Det kan nemt give anledning til panterykker blandt voksne, at der dermed også sker forskydninger i de intergenerationelle magtforhold. Derfor vil grænser mellem alderskategorier altid være genstand for politisk interesse, og det vil ikke være ligegyldigt, hvordan kategorierne fastsættes. ■

Forslag til videre læsning:

Bucholtz, Mary. *Youth and cultural practice. Annual Review of Anthropology*, 31: 525-52, 2002.

Jørgensen, Morten Hulvej. "Jeg vil bare gerne være fuld". *Om unges alkoholbrug i en sjællandsk landsby - et antropologisk perspektiv på evidensbaseret forebyggelse. Speciale-række nr. 349. Institut for Antropologi, Københavns Universitet 2005.*

Jørgensen, Morten Hulvej; Riegels, Mette; Hesse, Ulrik & Morten Grønbæk. *Evaluering af forbuddet mod salg af alkohol til personer under 16 år. Statens Institut for Folkesundhed, København 2006.*

MORTEN HULVEJ JØRGENSEN ER PH.D.-STUDERENDE OG ANSAT VED CENTER FOR ALKOHOLFORSKNING, STATENS INSTITUT FOR FOLKESUNDHED. FELTARBEJDET ER UDFØRT SOM LED I DET TVÆRVIDENSKABELIGE FORSKNINGSPROJEKT UNGESHVERDAG.DK. E-MAIL: MHJ@SI-FOLKESUNDHED.DK.

Fra Indenrigs- og Sundhedsministeriets oplysningskampagne.

Debatten om kvaliteten af ældreplejen tager ofte udgangspunkt i enkeltstående tilfælde af omsorgssvigt og kommer sjældent til at fokusere på de ældres oplevelse af plejen og relationen til det personale, der udfører den. I det feltarbejde, der udgør det empiriske grundlag for mit igangværende Ph.d. studie, har jeg fulgt 16 ældre, mens de ventede på en plejehjemsplads. Efterfølgende har jeg fulgt deres første halve år på plejehjem. Ud over interviews med de ældre og deres pårørende er beboere og personale på plejehjemmet blevet in-

terviewet og observeret. Hensigten er at finde mulige forklaringer på plejehjemsbeboernes dårlige ernæringstilstand, hvilket indebærer, at 60% vejer mindre end de officielle anbefalinger tilskrives.

I denne artikel vil jeg se på situationen, mens de ældre venter på en plejehjemsplads. Disse ældre er afhængige af hjemmehjælp og hjælp fra familien for at få dagligdagen til at fungere og til vedligeholdelse af hjemmet. Hjemmehjælpen har imidlertid et format, der kun i begrænset omfang sætter dem i stand til at holde hjemmet i den standard, de finder ac-

ceptabel. De kan derfor sjældent præsentere det billede af sig selv, som hjemmet repræsenterer og deres tiltagende fysiske svækkelse sætter tillige begrænsninger for deres mulighed for at udtrykke identitet og påvirke den situation hvori de modtager hjemmehjælp. Følelsen af selvbestemmelse var med andre ord under afvikling.

Hjemme hos Ritta

Da jeg skulle besøge Ritta første gang, var det som at gå ind i en lille verden med et eget, stille liv. Alt gik meget langsomt, og der skete meget lidt i løbet af dagen.

MENS DE VENTER

af JENS KOFOED

Dagene kunne være lange og ensomme. Hos Ritta kom hjemmehjælpen om morgenen og svigersønnen ringede om formiddagen. Om eftermiddagen ventede hun på, at hendes datter kom fra arbejde, så hun kunne ringe til hende. Derudover kom købmanden med varer én gang om ugen.

Jeg ringede på dørtелефonen ved Rittas opgang en kold januar morgen, men hun kunne ikke høre klokken. Jeg ringede derefter på mobiltelefonen for at få kontakt med hende. Hjemmehjælpen havde jo selv nøgle og lukkede sig bare ind, tænkte jeg, mens jeg gik

op ad trappen.

Entreen var snæver og vi måtte skiftes til at bevæge os for at komme ind i stuen. Da vi endelig kom ind i stuen var Ritta helt forpustet. Det var tydeligvis svært for hende at komme omkring i lejligheden, da hun skulle have rollatoren med rundt. Det betød, at hun ikke kunne komme ud i køkkenet. Hun kunne lige nå at åbne køleskabsdøren og mikroovnen, der stod oven på køleskabet lige ved døren. Når hun skulle på toilettet, skulle hun gå baglæns ind.

Ritta var en lille dame. Håret strittede og hun havde en

gnæggende stemme. Der var kun varme i stuen, og hun satte sig med store trøjer og et tæppe om benene i sofaen. Morgenkaffen og lidt morgenmad stod urørt her op ad formiddagen. Telefonen stod på kakkelbordet foran hende. Derudover lå ugeblade og fjernbetjeninger til fjernsyn og video indenfor rækkevidde.

Hun boede i en toværelses lejlighed i København. Hun havde svært ved at holde balancen og måtte hele tiden holde fast i håndtag, der var monteret på dørkarmene, eller i rollatoren, når hun skulle bevæge sig rundt i lej-

ligheden. Luften og lyset fra verden udenfor kom næsten ikke ind. Der var gardiner for vinduerne, sandsynligvis for at spare på varmen, og det virkede som om, der ikke var luftet ud i lang tid.

Forandringer i hjemmet

Udover håndtag på dørkarme var dørtrinene også fjernet. Desuden var der nærmest stier rundt i lejligheden. Stierne var lidt bredere end rollatoren. På den måde kunne Ritta komme rundt i sin lejlighed. Hun havde også fået en hospitalsseng ind i den lille lejlighed og nogle af soveværelsesmøblerne var flyttet ind i stuen, og her virkede møblerne lidt sammenmaste. Dette indebar også, at der var flere steder i lejligheden hun ikke kunne komme til. Hvis for eksempel hjemmehjælpen havde glemt at sætte stikket til lampen i efter støvsugning, kunne Ritta ikke - uden at falde - sætte stikket i igen.

Ritta fortalte om sit liv og sin afdøde mand. Sygdomme, der var kommet til: Ledegigt, parkinson, nedsat syn og hørelse samt en række andre mindre skavanker. Hun var nu skrevet op til plejehjem og så frem til at være mindre alene. Hun viste sig at være umådeligt snakkende, når hun først kom i gang og meget glad for, at nogen ville lytte til hendes historie.

Kom ikke ud

Grete sad i kørestol i sin lejlighed. Døren ind til toilettet var for smal til, at hun kunne komme ud på toilettet. Hun havde derfor fået et siddetoilet i soveværelset. Denne installation var hun meget ked af, og hun sagde, at hun havde udviklet en `diplomatsk

blære`, således at hun `kun` skulle leve med den voldsomme lugt af afføring hver 10. dag.

Kun en af de ældre havde mulighed for at komme ud ved egen hjælp. Gretes datter talte om hendes mors lejlighed " ...det fængsel... det er virkelig forfærdeligt for hende". Grete kunne selv åbne døren til sin lejlighed, men elevatordøren på 3. sal var for tung til, at hun kunne åbne den.

Carls kone var svært dement og hun fik plejehjemsplads før ham. Carl ventede i syv måneder på en plads og han beskrev tiden i lejligheden - som et `varetægtsfængsel`. Han var klar til at flytte. Lejligheden var afsat til hans barnebarn og han savnede sin kone, selv om hun sjældent kunne genkende ham, når han besøgte hende.

De ældre, som havde pårørende, accepterede gerne deres tilbud om at komme på tur. Men det var karakteristisk, at de aldrig

spurgte selv. De oplevede, at de jævnlige besøg fra deres pårørende var, hvad de kunne forlange.

For de ældre var ventetiden en anstrengende periode. De var i en overgang fra en situation til en anden. De var ved at opløse deres hjem og skulle forberede deres liv på plejehjemmet. De var med andre ord ikke `almindelige` hjemmeboende pensionister, og endnu ikke plejehjemsbeboere. Det var imidlertid karakteristisk, at de havde begrænset indflydelse på deres situation.

Dagligdagen i lejligheden

Grete beskrev sin dagligdag i lejligheden: "Den begynder kl. 08:00, hvor hjemmehjælperen hiver mig ud af sengen".

Spørgsmål: "Hun hiver dig ud af sengen?"

"Ja...det er fordi jeg har dårlig ryg. Jeg skal have hjælp til at komme ud af sengen. Hun skal også

hjælpe mig med at komme i tøjet. Hun laver kaffe i køkkenet, smører en skive brød til mig og reder min seng...Det er det..."

Spørgsmål: "Og hjemmehjælperen kommer tilbage kl. 13?"

"De kommer bare for at se til mig...Når de kommer ind råber de `Det er hjemmehjælpen`... og jeg ved aldrig...om det er nogen jeg kender."

Det sidste besøg fandt sted kl. 21. Denne hjemmehjælper skulle lægge hende i seng og Grete afsluttede beskrivelsen af dette besøg med følgende kommentar: "De kommer tilbage klokken ni for at lægge mig i seng. Men når jeg hører døren smække bag hende, så tænder jeg lyset og ringer til min datter for at fortælle hende, at jeg har det godt."

De ældre oplevede generelt, at de skulle tilpasse deres dagligdag til hjemmehjælperens tidsplan. Forsinkelser og aflysninger fore-

kom og disse var med til at understrege en følelse af at selvbestemmelse over dagligdagen og eget hjem var under afvikling.

Faldet

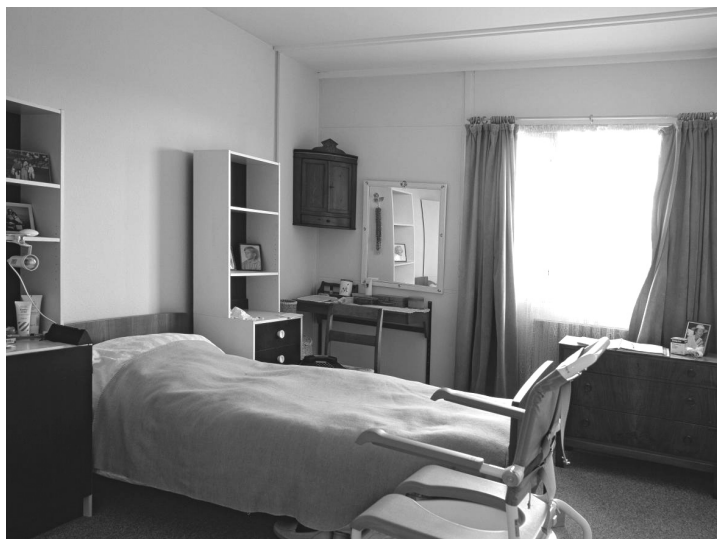
Frygten for at falde var et gennemgående tema i interviewene. Jørgen indledte således et interview med at fortælle, hvordan han aftenen før, da han skulle i seng, lige nåede at gribe ud efter en reol, hvorved han genvandt balancen og undgik at falde.

De havde alle oplevet at være faldet og ligge på gulvet uden at være i stand til at rejse sig igen. De beskrev det som et mareridt med en oplevelse af total hjælpeløshed. Birthe fortalte, at det var frygteligt. At ligge der uden at være i stand til at tage telefonen, når den ringede. Den totale hjælpeløshed, der blev forbundet med at være faldet kom til at fremstå, som et billede på deres afhængig-

hed. Den norske antropolog Marianne Gullestad skriver blandt andet om hjemmet og det at bo alene som et tegn på uafhængighed. Denne uafhængighed og hele ideen om at kunne klare sig selv er de ældre ved at miste i takt med deres tiltagende fysiske svækkelse.

Udover Jørgen og Povl havde de alle alarmer. Med et tryk kunne de ringe efter hjælp, når de faldt. Det skete imidlertid, at de glemte disse alarmer i køkkenet eller på toilettet. Og enkelte havde oplevet at ligge og vente i mere end 8 timer, indtil hjemmehjælpen kom.

I det første interview gav de ældre udtryk for, at de selv havde valgt at flytte på plejehjem. Men ved afslutningen af livshistorieinterviewene og ved interview med deres pårørende, blev det klart, at det reelt var de pårørende, og i et tilfælde hjemmehjælpen, der havde overtalt dem til at flytte. Annelises datter nævnte en `bacon-

episode` som den afgørende be-
givenhed, der gjorde det muligt
for hende at overtale moderen til
at flytte på plejehjem. Hendes
mor havde besluttet sig for at ste-
ge bacon til sin frokost. Hun faldt,
der udviklede sig hurtigt meget
røg og hun kunne ikke nå op til
komfuret for at skrue ned. Til alt
held kom hjemmehjælpen lige in-
den hendes bacon begyndte at
brænde.

Det var karakteristisk i de
pårørendes kommentarer, at de
ikke kunne holde en anstrengen-
de situation ud, hvor de aldrig vid-
ste om deres gamle mor eller far
var faldet eller havde glemt kedlen
på komfuret.

Hjemmehjælpen

De fleste af deltagerne i under-
søgelsen oplevede, at det stort
set var de samme hjemmehjælpe-
re, der besøgte dem fra dag til
dag. Det var kun ved sygdom og
ferie, at der kom afløsere. Den
gennemgående oplevelse handle-
de mere om manglende tid til at

udføre de ting, som de ældre øn-
skede, ligesom prioriteringen af
opgaverne ofte blev kritiseret.
Grete fortalte: "Der kommer en
og ser efter mig (hjemmehjælpe-
ren kl. 13.) ... Derefter kommer
der ikke nogen før kl. 9 (om aften-
en). Ifølge programmet skulle
der komme en kl. fem. Men hun
kom, og jeg viste ikke, hvad jeg
skulle sætte hende til. Jeg havde jo
spist den varme mad. Jeg kunne
også godt tænke mig nogle ristede
kartofler og et spejlæg...Men det
måtte hun ikke lave. Det skulle jeg
selv gøre...Og så var der ingen
grund til at hun kom, sagde hun.
Så blev det lukket."

Hans boede i en stor kælderlej-
lighed med sin hustru Anne.
Hjemmehjælpen lavede frokost til
Anne, men måtte ikke lave fro-
kost til Hans. Det var et problem
for ham, da han så meget dårligt.
Han var vred over denne visitati-
on, og han havde klaget over det.
Efter nogle klager havde han imid-
lertid givet op, da "...det jo ikke
nyttede noget". Dette var en ty-

pisk kommentar fra de ældre i for-
hold til klager over hjælpen.

Deres egen oplevelse af, hvad
der var vigtigt mødes af velfærds-
samfundets visitationer til forskelli-
ge ydelser. Denne harmonerede
ikke altid med de ældres opfattel-
se af, hvad der havde betydning
for dem i opretholdelsen af den
dagligdag, de ønskede at gennem-
føre.

Ventetid

At vente på hjemmehjælp ople-
vede alle som meget generende.
Jenny var eksempelvis visiteret til
rengøring hver anden uge. Denne
skulle begynde kl. 08:00 torsdag
morgen. Hun stod tidligt op den
dag og gjorde klar ved at flytte lidt
på møblerne og sætte stolene op
på bordet, selv om det var svært
for hende. I flere tilfælde måtte
hun herefter vente længe. Ikke
sjældent til kl. 13. Hun beskrev
dette således: "...tja jeg kunne ha-
ve gjort noget andet." Og om
ventetiden: "Det var forfærdel-
igt... det var meget ubehage-
ligt...og du vidste aldrig hvem, det
var, der kom...og når det var
overstået, var det virkelig en let-
telse". Jenny indledte situationen
med at prøve at være i kontrol
over situationen ved at styre
rengøringen. Men det endte med
at blive anstrengende og frustre-
rende for hende og hun opleve-
de, at hun ikke kunne kontrollere,
hvad der foregik i hendes hjem.
Hun var ligeledes visiteret til et
ugentligt bad. Dette blev af og til
udsat på grund af sygdom blandt
hjemmehjælperne. Hendes kom-
mentar til dette var, at det "...var
grimt " og det efterlod hende
med en følelse af, at hjemmehjæl-
peren overhovedet ikke respekte-
rede hendes ønsker.

Sociologen Erving Goffman har blandt meget andet beskæftiget sig med, hvordan mennesker ønsker at påvirke og styre en situation: Gennem egen fremtoning ønsker man at påvirke andres opfattelse af sig selv som person og specielt, at de acceptere og handler i overensstemmelse med denne opfattelse. Jenny ønskede at præsentere et hjem og få gennemført rengøringen på en bestemt måde. Således at hjemmet efterfølgende fik den fremtoning, hun ønskede. Det lykkedes imidlertid ikke. Forsinkelsen gjorde, at rengøringen bare skulle overstås og hun måtte gå på kompromis med, hvordan hendes hjem endte med at se ud. Modsat, hvis rengøringen var blevet gennemført som hun ønskede dette, kunne hun både styre situationen og modtage anerkendelse af hendes praksis via hjemmehjælperens arbejde.

Relationen til hjemmehjælperen

Enkelte oplevede, at hjemmehjælpen bestod af skiftende personer. Grete var meget udsat for dette. Når det jævnligt var nye folk, oplevede hun, at hun måtte køre efter dem rundt i lejligheden for at sikre sig, at hendes ting blev lagt på de rigtige pladser. For eksempel, at maden ikke blev placeret på en hylde i køleskabet, hvorfra hun ikke kunne nå den. Som en del af hendes beskrivelse af denne situation sagde hun at: "Der er ingen orden på dette her." Det betød, at hun ikke længere kunne kontrollere, hvad der foregik i hendes hjem og ikke længere kunne holde det så præsentabelt, som hun tidligere havde haft det.

Marianne Gullestad har ligeledes beskæftiget sig med hjemmets betydning i de nordiske lande. Hun beskriver, hvordan hjemmet skabes gennem vedvarende ændringer og forbedringer. Det er gennem denne skabelse af hjemmet, at hjemmets beboere skaber sig selv som individer og dermed en del af deres identitet. Denne aktivitet kan de ældre ikke længere deltage i, og da de ikke vil bede deres familie om hjælp til dette, er det noget af det, som de gerne så, at hjemmehjælperen kunne hjælpe til med. Problemet er netop, at de ældres mulighed for at handle er begrænset. Flere af de handlinger der har betydning for at udtrykke identitet ønsker de skal gå gennem hjemmehjælperen. Når hjemmehjælperen - i overensstemmelse med kommunens visitation - udfører sit arbejde, bliver vedligeholdelsen af hjemmet imidlertid kun gennemført i meget beskedent omfang.

Ritta og Helga havde efter et par år opbygget en mere personlig relation med deres hjemmehjælper. Helga drillede og blev drillet af sin hjemmehjælper. Og Ritta fortalte, da "hendes" hjemmehjælper var tilbage efter ferie. At hun spiste sin morgenmad sammen med Ritta. Hun sagde: "Du kan ikke forestille dig, hvad det betyder for mig...at tale med en som kender mig".

I de andre ældres kritik af hjemmehjælpen lå også et ønske om, at de havde mere tid til at tale med dem. De efterlyste en interesse for deres person. Samtidig ville de også gerne lære deres hjemmehjælper at kende. Det indebar, at de efterlyste en relation, hvor der blev vist interesse for deres person, deres historie og bare hvem

de var som mennesker.

Afslutning

Det var vanskeligt for de ældre i undersøgelsen at præsentere det billede af sig selv, som de ønskede at give deres omgivelser. Den hjælp til at udtrykke denne del af deres identitet som de forventede fra deres hjemmehjælper, fik de kun i meget begrænset omfang. Opretholdelsen af billedet af sig selv blev endnu mere skrøbelig, når hjemmehjælpen var forsinket eller bestod af skiftende personer.

Beskrivelsen af de ældre i denne artikel kan måske forekomme læseren lidt trøstesløs. Det hører dog med til historien, at deltagerne i denne undersøgelse oplevede skiftet til plejehjem som et positivt skift i deres liv. Afhængigheden af hjælp fortsatte, men de oplevede større mulighed for at bevæge sig omkring og tage del i aktiviteter udenfor deres nye hjem, som de selv kunne vælge. ■

Læs mere i:

Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (2002) *Erving Goffman. Sociologien om det elementære livs sociale former*. Hans Reitzels Forlag.

Gullestad, M. (1992). *The Art of Social Relations - Essays on Culture, Social Action and Everyday Life in Modern Norway*. Oslo: Scandinavian University Press.

JENS KOFOD ER PH. D. STUDERENDE VED INSTITUT FOR ANTROPOLOGI, KØBENHAVNS UNIVERSITET. HAN ER ANSAT VED DANMARKS FØDEVAREFORSKNING OG HAR I DEN SENESTE 8 ÅR ARBEJDET MED PLEJEHJEM OG ERNÆRINGSPROBLEMER BLANDT ÆLDRE.

fotos, Torben Eskerod

BIOLOGISMER

BOGANDMELDELSE

af DENNIS NØRMARK

Den Jyske Historiker,
nr. 112, 160 sider. Illustreret.
Aarhus Universitet 2006.
140 kr.

En kvalitet ved den humanistiske forskning er uden tvivl evnen til at gå bagom den naturvidenskabelige produktion af viden og vise hvorledes den slags - som så mange andre ting - også er styret af personlig overbevisning, karriere-mæssig ambition og politiske vinde. Og behovet for at skrabe lidt i den naturvidenskabelige selvsikkerhed, bliver ofte særlig udtalt, når genstanden for den videnskabelige undersøgelse er mennesket. For vi har jo alle en mening om mennesket og det er nemt at falde for fristelsen til videnskabeligt at "bevise", at det nu også forholder sig med mennesker, som man tror og håber, at det gør. Om dette fænomen handler Den Jyske Historikers temanummer om biologismer, hvor biologisme, i bogens indledning, defineres som "skiftende tiders tendens til at udstyre menneskelige og samfundsmæssige problemer med biologiske årsagsforklaringer og forklaringernes anvendelighed til at foranstalte og legitimere politiske handlinger". Det "naturlige" hos mennesket bliver nemlig ofte opfattet som både uundgåeligt, sandt og godt. På trods af, at mavekræft, tsunamier og malaria-

myg som bekendt også hører ind under kategorien af naturlige ting.

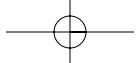
I Biologismer får vi et indblik i, hvordan forskere gør deres observationer om mennesket "sande" ved at henvise til netop biologisk og det naturlige, hvorved politiske projekter som racisme, kolonialisme, tvangssterilisation eller "videnskabelig socialisme", kan blåstemples. Poul Duedahl fortæller i sin artikel om den første danske antropologi, om den nærmest pedantiske interesse for kranie-måling, der fra slutningen af 1800-tallet og frem til mellemkrigstiden, blokerede for en fordomsfri beskrivelse af de racemæssige forskelle imellem mennesker. Man mente biologien garanterede et rent objektivt syn på den naturlige orden, som også mennesker var underlagt, og at man derfor, videnskabeligt kunne underbygge den hvide mands naturlige overlegenhed. Projektet blev først opgivet da de politiske vinde pludselig blæste en anden vej og da selvmodsigelserne, i det enorme materiale af kranier og udmålinger, blev indlysende for enhver. Et andet eksempel på naturvidenskabens forsøg på at tvinge en belejlig racistisk fortolkning ned over

..... sine undersøgelser, dokumenteres af Mikkel Leth Jespersen i artiklen om det gigantiske byggeri, Great Zimbabwe i Afrika. Et byggeri, man ihærdigt førte beviser for var føniskisk, så man undgik den ubehagelige konklusion, at primitive afrikanere kunne have udrettet noget så imponerende i den afrikanske middelalder.

Men biologismer er også brugt til andet end at retfærdiggøre racistiske dagsordener. I en meget interessant analyse af palæoantropologiens menneskesyn viser Anne Katrine Gjerløff, at vores opfattelser af vores egen urtid i høj grad er præget af en mytologisk forestilling om barbariske hulemænd, som er naturligt disponerede for vold og mord. Gjerløff viser, hvordan videnskabsmænd har læst historien "baglæns", ved at finde et element i vores nutidige adfærd vi gerne vil forstå, og derefter har tolket det som en naturlig del af vores biologiske udvikling.

Den Jyske Historiker får med sine 8 fine bidrag til diskussionen, vist nytten af en kritisk analyse af naturvidenskabens forestillinger om mennesket. Alligevel kunne man måske også have ønsket sig bare en enkelt naturvidenskabeligt begejstret artikel, der diskuterer hvordan humaniora også kan få gavn af ny viden om menneskets biologisk bestemte adfærd. Det ville være et klædeligt alternativ til humanistens velkendte rolle som naturvidenskabens vagthund nr. 1. For vi har vel i lige så høj grad brug for dialog, som for kritik. ■

DENNIS NØRMARK, CAND. MAG. I ANTROPOLOGI. AMANUENSIS, AFDELING FOR ANTROPOLOGI OG ETNOGRAFI, AARHUS UNIVERSITET.

INTRODUKTION AF LOTTE MEINERT	3
KAMPEN OM BARNDOMMEN AF CECILIE JUEL LANKEN	4
ET GODT LIV SOM GAMMEL AF MARIE KONGE NIELSEN	12
AT DRIKKE OG FESTE SIG UNG AF TORSTEN KOLIND	18
UNGDOM I SENIORBOLIGER AF HENRIK HVENEGAARD MIKKELSEN	24
MELLEM PARTIIDEOLOGI OG FORBRUG - ungdomsliv i Hanoi AF KAREN VALENTIN	30
“DET KOMMER AN PÅ HVOR MODEN DU FØLER DIG” - om teenagere, alkohol og alderskategorier i Danmark MORTEN HULVEJ JØRGENSEN	36
MENS DE VENTER AF JENS KOFOED	40
BIOLOGISMER ANMELDELSE AF DENNIS NØRMARK	46

